

Onderwijs voor

w e r

e l d

b u r

g e r s

OCenW

Ministerie van Onderwijs
Cultuur en Wetenschappen

Hoofdpijnenbrief internationaal beleid

Onderwijs voor wereldburgers

Voorwoord

In 1999 is het internationaal beleid op onderwijsterrein geformuleerd in de beleidsbrief 'Kenniss: Geven en Nemen; internationalisering van het onderwijs in Nederland'. Hoofddoelen hierin zijn het bijdragen aan de kwaliteit van het onderwijs in Nederland en het zorgen voor een goede verbinding tussen het onderwijsdomein en het algehele Nederlandse buitenlandbeleid. De beleidsbrief besteedde bijzondere aandacht aan prioriteiten in landen en sectoren, leren van het buitenland, het wegnemen van obstakels voor mobiliteit, positionering van het Nederlands onderwijs in het buitenland en effecten van beleid. In lijn met de bestuurlijke visie op andere onderwijsterreinen, is er meer ruimte voor zelfregie van instellingen, dan in het verleden het geval was (zie 'Onbegrensd Talent' uit 1997 en 'Grenzen Verleggen' uit 1991).

Afgesproken is de Tweede Kamer eind 2001 in een hoofdlijnenbrief nader te informeren over de resultaten en de belangrijkste nieuwe ontwikkelingen. Deze hoofdlijnenbrief is dus zowel een terugblik als een vooruitblik. Naast beschrijving van de doelstellingen en resultaten, is er ruim aandacht voor de uitdagingen voor de komende periode in de diverse onderwijssectoren. Deze uitdagingen zijn samengevat in een tiental speerpunten in het afsluitende hoofdstuk 5, Vooruitblik (zie pagina 21).

Uit de hoofdlijnenbrief blijkt dat de internationale ontwikkelingen van steeds grotere betekenis zijn voor het nationale onderwijsbeleid. Een pregnant voorbeeld daarvan is de invoering van de bachelor-masterstructuur en accreditatie in Nederland. Het is dan ook geen toeval dat de in augustus 2001 verschenen verkenning naar onderwijs en onderzoek in 2010 de titel 'Grenzeloos Leren' draagt. Een goede samenhang tussen het internationale en het nationale onderwijsbeleid is essentieel. Ook bij de verdere ontwikkeling van het internationale beleid zullen derhalve de gebruikers van onderwijs meer centraal komen te staan.

Bij de voorbereiding op deze brief waren diverse deskundigen betrokken uit het primair en voortgezet onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs. Veelal vertegenwoordigers van de instellingen, maar ook studenten en scholieren. Van hun suggesties is dankbaar gebruikgemaakt. Ook interdepartementale afstemming heeft plaatsgevonden. De brief wordt mede ondertekend door de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en betreft dus ook het zogenaamde 'groene' onderwijs, van vmbo tot en met hoger onderwijs. De brief zal, nog vóór bespreking in de Tweede Kamer, onderwerp zijn van bestuurlijk overleg met het veld.

Deze hoofdlijnenbrief heeft de titel 'Onderwijs voor Wereldburgers' meegekregen. Enerzijds vanwege de wens tot een brede internationale oriëntatie van de Nederlandse lerende. Anderzijds vanwege het belang voor Nederland Kennisland dat er ook buitenlandse studenten aan Nederlandse onderwijsinstellingen studeren. Maar bovenal om aan te geven dat goed onderwijs en goede internationale betrekkingen bijdragen aan een vreedzame, begripvolle en welvarende wereld.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inhoudsopgave	7
1 Inleiding	9
2 Internationale oriëntatie lerenden	13
2.1 Doelstellingen	13
2.2 Resultaten	13
2.3 Uitdagingen	15
3 Internationaal profiel onderwijsinstellingen	19
3.1 Doelstellingen	19
3.2 Resultaten	20
3.3 Uitdagingen	22
4 Leren van elkaar op centraal niveau	25
4.1 Doelstellingen	25
4.2 Resultaten	25
4.3 Uitdagingen	26
5 Vooruitblik	29
Bijlage I Rapportage	33
1 Landen	33
2 Sectoren	38
3 Thema's	41
Bijlage II Financieel overzicht 2001	43
Bijlage III Afkortingenlijst	47

1 Inleiding

Nederland is van oudsher een handelsland met een open economie. Goede internationale betrekkingen en burgers met internationaal gerichte kennis en vaardigheden zijn voor zo'n handelsland van groot belang. Nederland is ook kennisland met een zich sterk ontwikkelende kenniseconomie. De ambities die Nederland zich daarbij stelt zijn niet gering. De Europese Raad sprak in 2000 op de top in Lissabon de wil uit om Europa de meest dynamische en concurrerende regio in de wereld te maken. De Nederlandse regering voegde daaraan nog de ambitie toe tot de kopgroep van dit Europa te willen behoren.

Dat dit niet vanzelf gaat, blijkt uit de Verkenning Economische Structuur. De minister van EZ noemt als belangrijkste knelpunt voor het zo noodzakelijke innovatievermogen van de economie, de geringe beschikbaarheid van hoogopgeleide arbeidskrachten. Het groeivermogen van de Nederlandse economie staat daarmee ook structureel onder druk. Naar schatting zal de behoefte aan kenniswerkers de komende tien jaar verdubbelen.

Ook het belang van sociale cohesie werd in Lissabon benadrukt. Onderwijs levert een bijdrage aan het maatschappelijk functioneren van mensen. Het kan leiden tot vermindering van inactiviteit, vermindering van criminaliteit en meer sociale en culturele samenhang. Een flexibel onderwijssysteem is bovendien van belang om knelpunten op de arbeidsmarkt te voorkomen.

Handelsland en kennisland: geen wonder dat juist internationaal beleid op onderwijsterrein van grote strategische waarde is. De uitdagingen die internationale ontwikkelingen stellen aan het Nederlandse onderwijs zijn groter dan ooit. Er is sprake van urgentie om kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het onderwijs te kunnen blijven waarborgen. Hoe beter de internationale relaties en antennes van alle actoren ontwikkeld zijn, des te adequater zullen zij de hieronder beschreven uitdagingen tegemoet kunnen treden.

De **vragers van onderwijs**, de lerenden en hun ouders, worden veeleisender. Het OCenW-beleid speelt daar ook op in met 'de lerende voorop' en het denken in schoolloopbanen en flexibilisering van leerroutes. Lerenden en hun ouders wensen onderwijs op maat en onderwijs van kwaliteit. Zij hebben daar steeds vaker eigen financiering voor over en zoeken ook over de grens of op het internet. Zij zijn zich ervan bewust dat sprake is van internationalisering van arbeidsmarkt, wetenschap, ondernemerschap en bestuur. Lerenden worden wereldburgers die het belang zien van kennis van andere talen en culturen en van het volgen van opleidingen van internationaal statuut. En als EU-burgers worden zij zich bewuster van de mogelijkheden die EU-regelgeving hen biedt. Zij wenden zich tot het Europese Hof van Justitie om hun recht te halen, zoals bij studiefinanciering van kinderen van grensarbeiders is gebeurd. Aan de vraagzijde zijn uiteraard ook de werkgevers als uiteindelijke afnemers van belang. De internationale arbeidsmarkt vraagt goed opgeleide arbeidskrachten, die een leven lang blijven leren en kunnen werken in een meer internationale omgeving.

Handelsland en kennisland

vragers van onderwijs

Westerse landen als Nederland staan de komende decennia voor grote demografische uitdagingen: multiculturalisering en vergrijzing. Om dat in goede banen te leiden is de rol van onderwijs essentieel, zowel uit economisch als uit sociaal oogpunt. De kenniseconomie vereist goed opgeleide beroepskrachten. Die zijn steeds vaker werknemers uit het buitenland of van buitenlandse komaf. Daartoe en voor het bevorderen van sociale cohesie is een goed integratiebeleid en intercultureel begrip essentieel.

aanbieders van onderwijs

Van groot gevolg voor de **aanbieders van onderwijs** is de globalisering. Vooral hoger onderwijs wordt steeds meer een dienst die op een internationale markt wordt aangeboden, in zekere zin 'handelswaar'. Binnen de EU zullen afspraken worden gemaakt om in ieder geval elkaars markten open te stellen. In WTO-GATS-verband worden initiatieven ondernomen om hoger onderwijs tot een vrij verhandelbare dienst te maken. Het gaat daarbij om die elementen die als een commerciële dienst beschouwd kunnen worden. Het huidige door de overheid bekostigde (hoger) onderwijs is te beschouwen als een publieke dienst. Deze vallen buiten de GATS-bepalingen. Toch is met name hoger onderwijs als vrij verhandelbare dienst geen vrijblijvende aangelegenheid: vroeg of laat zullen nieuwe aanbieders zich tot Brussel of de NMA wenden. Dit omdat zij staatssteun aan publiek bekostigde instellingen die zich op een commerciële markt begeven, als oneerlijke concurrentie ervaren.

Bij dit alles vergroot studeren via het internet (*e-learning*) de mogelijkheden voor private, buitenlandse onderwijsaanbieders drastisch. Voor een goede positie op de internationale arbeidsmarkt neemt het belang van opleidingscertificaten van (grote) bedrijven toe. Ook besluiten grote bedrijven eigen personeel te scholen, vaak in samenwerking met universiteiten of hogescholen (*corporate university*). Dit naast de opleidingen in het publieke en aangewezen onderwijs die tot wettelijk erkende (Nederlandse) titels leiden.

nationale overheid

Door deze fundamentele ontwikkelingen aan aanbod- en vraagzijde, krijgt de **nationale overheid** een andere rol. Deze zal zich steeds meer richten op het bieden van goede randvoorwaarden voor autonome instellingen. Bewaking van kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid staat voorop. Onderzocht worden daarbij modaliteiten van vraagfinanciering en verschuivingen van aanbod naar vraagsturing.

Van groot belang is de toenemende betekenis van de Europese Unie, ook op onderwijsgebied, met als uitgangspunt dat de kracht van Europa ligt in onderlinge afstemming en het respecteren van diversiteit. Verder hebben intergouvernementele afspraken binnen Europa als de bekende Bolognaverklaring veel impact op het nationale onderwijsbeleid.

De rijksoverheid zal steeds vaker rollen moeten spelen op het internationale toneel, om haar nationale verantwoordelijkheden waar te kunnen maken. Die rollen kunnen variëren van stimulerende tot voorwaardenscheppende en verschillen per leeftijdsgroep en onderwijssector. Internationale oriëntatie betekent voor een basisschoolleerling immers iets heel anders dan voor een bursaal die in de VS een prestigieus Mastersprogramma volgt. Evenzo is de impact van de toenemende internationale concurrentie voor universiteiten van een andere orde dan voor een roc of aoc. Daarbij heeft de Nederlandse overheid ook diverse, lang niet altijd

samenvallende belangen te behartigen: die van de lerende, de instellingen en het bedrijfsleven, maar ook publieke belangen als macro-economische, sociale en onderwijskundige.

In het licht hiervan worden in de **volgende hoofdstukken** de belangrijkste resultaten en uitdagingen van het internationaal beleid op onderwijsterrein weergegeven. Het is daarbij nuttig om de doelen en prioriteiten uit 'Kennis: Geven en Nemen' te vertalen naar hun betekenis voor de drie voornaamste actoren: de lerenden, de instellingen en de overheid (en andere centraal operende organisaties). Dan zijn er drie hoofddoelen:

volgende hoofdstukken

- 1 het bevorderen van de mogelijkheden voor lerenden voor internationale oriëntatie;
- 3 het versterken van het internationaal profiel van Nederlandse onderwijsinstellingen op de internationale onderwijsmarkt;
- 4 het leren van en samenwerken met elkaar op centraal niveau (in internationaal verband).

Deze drie hoofddoelen worden achtereenvolgens in hoofdstuk 2 (Internationale oriëntatie lerenden), 3 (Internationaal profiel onderwijsinstellingen) en 4 (Leren van elkaar op centraal niveau) besproken, waarbij steeds aandacht wordt geschonken aan de meer specifieke doelstellingen, belangrijke resultaten en nieuwe uitdagingen. Deze uitdagingen worden in hoofdstuk 5 in de Vooruitblik vertaald naar een tiental speerpunten voor de komende periode.

Sinds het verschijnen van 'Kennis: Geven en Nemen' zijn er veel resultaten geboekt en is veel in gang gezet. Om de lezer hiervan een meer volledige indruk te geven dan in een leesbare hoofdtekst mogelijk is, zijn in bijlage 1 de resultaten beknopt op een rij gezet. In bijlage 2 zijn enkele financiële kengetallen opgenomen. Niet opgenomen in deze hoofdlijnenbrief zijn overzichten met kengetallen rond internationale mobiliteit in het onderwijs. Deze worden immers jaarlijks uitvoerig door de intermediaire organisaties Nuffic, CINOP en Europees Platform weergegeven en geanalyseerd in de zogenaamde BISON-monitor.

2 Internationale oriëntatie lerenden

2.1 Doelstellingen

Of we in de toekomst nu wetenschapper, werknemer, ondernemer of bestuurder zijn: we moeten zijn toegerust met adequate kennis van andere talen en culturen. We zullen over diverse vaardigheden moeten beschikken om in een internationale context effectief te kunnen functioneren. Bovendien zijn we allen burger in een steeds multicultureler wordend Nederland. Interculturele vaardigheden van al die burgers vergroten het onderlinge begrip en de sociale cohesie. Dat is op zichzelf al belangrijk genoeg, maar ook de kenniseconomie zal daarvan uiteindelijk profiteren.

Dergelijke kennis en vaardigheden verwerft men echter niet alleen uit boekjes, of achter de pc. Eigen internationale en interculturele ervaring en contacten zijn essentieel. Het bevorderen van mogelijkheden voor lerenden om een internationale oriëntatie te verkrijgen, is en blijft een speerpunt van internationaliseringsbeleid. In het bijzonder gaat het daarbij om:

- het vergroten van de mogelijkheden voor lerenden om in het buitenland (een deel van) hun (praktijk)opleiding of schoolloopbaan te volgen;
- het vergroten van de mogelijkheden om in Nederland internationaal georiënteerd onderwijsaanbod te verkrijgen door:
 - internationale uitwisseling, in persoon of virtueel;
 - een internationaal georiënteerd docentenkorps;
 - adequaat onderwijs in andere talen en culturen;
 - het verwerven van interculturele vaardigheden.
- het vergroten van de transparantie en vergelijkbaarheid van onderwijsaanbod in internationaal verband.

2.2 Resultaten

De resultaten blijken vooral uit de **mobiliteit**. De intermediaire organisaties Nuffic, CINOP en Europees Platform brengen deze jaarlijks uitvoerig in beeld in de BISON-monitor. Uit de meest recente monitor blijkt een lichte stijging van de mobiliteit in alle sectoren. In totaal gingen er in 1998-1999 met een nationale of Europese beurs naar het buitenland 16.000 leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs, 6.000 in de bve en 6000 studenten in het hoger onderwijs. Het zijn vooral Europese en nationale programma's die hieraan bijdragen, zoals Socrates/Erasmus en nationale als het Talentenprogramma (voor afgestudeerden), IKU (leerlingenuitwisseling), Plato (docentenmobiliteit) en Onbegrensd Talent (in het mbo).

Naast deze programmamobiliteit treffen instellingen ook zelf, met name in het hoger onderwijs, voorzieningen voor buitenlandverblijf van hun studenten. Bovendien is er ook spontane mobiliteit op eigen initiatief. Gegevens over de totale mobiliteit van Nederlandse leerlingen en studenten zijn derhalve moeilijk te geven. In het hoger onderwijs is naar schatting 27 procent van de studenten in het buitenland geweest voor een studiedeel of stage (13.600 hbo'ers en 6.400 wo'ers).

mobiliteit

meenemen van studiefinanciering naar het buitenland

Een belangrijke nieuwe overheidsvoorziening betreft het **meenemen van studiefinanciering naar het buitenland**. Met het in de nota 'Studeren zonder grenzen' (2001) aangekondigde beleid over de Nederlandse studiefinanciering, zullen de mogelijkheden voor studenten om in het buitenland te studeren drastisch worden verruimd.

De meeneembaarheid van studiefinanciering geldt in brede zin alleen voor studie aan hoger onderwijs-opleidingen binnen Europa. Pilotprojecten zullen worden opgezet voor studie aan een beperkt aantal kwalitatief goede hoger onderwijs-opleidingen in de VS, Australië en Canada. Voor het mbo zal eerst in proefprojecten gericht op de buurlanden voor internationaal georiënteerde branches (administratie, metaal, verzorging) ervaring worden opgedaan met de meeneembare studiefinanciering.

erkenning van academische en beroepskwalificaties

Belangrijk voor internationale mobiliteit is wederzijdse **erkenning van academische en beroepskwalificaties**. De conventie van Lissabon bevat afspraken daarover. In het hoger onderwijs bestaat het NARIC-netwerk (voor Nederland de Nuffic). Ter bevordering van de mobiliteit in het mbo bestaat er een Europees netwerk van zogeheten National Resource Centres for Vocational Guidance (in Nederland vormgegeven door CINOP, Colo en LDC). Vergelijkbaarheid van mbo-opleidingen in de Europese landen is ook vergroot door het gebruik van de Europass.

nationale uitwisselingsprogramma's in het funderend onderwijs

Bij de **nationale uitwisselingsprogramma's in het funderend onderwijs** is het recent mogelijk gemaakt om met partnerscholen samen te werken uit meer landen dan voorheen het geval was. Bovendien heeft een kwaliteitsimpuls plaatsgevonden: mogelijkheden voor langjarige samenwerking en vergroting van toegankeelijkheid, bijvoorbeeld voor allochtone meisjes.

Interculturalisering

Interculturalisering heeft een sterke impuls gekregen door vergroting van de mogelijkheden voor (docenten)uitwisseling met Marokko, Turkije (in voorbereiding) en de Antillen. Door onderwijscontacten met herkomstlanden en contacten binnen het Koninkrijk neemt kennis en begrip van de culturele achtergrond van allochtone leerlingen toe. Zo blijkt bijvoorbeeld dat met name Nederlandse scholen met veel Antilliaanse leerlingen grote waarde hechten aan de uitwisseling.

ict in het onderwijs

Het gebruik van **ict in het onderwijs** biedt de lerende nieuwe mogelijkheden voor internationale oriëntatie. Belangrijke stappen zijn gezet met het Europese Schoolnet (EUN) en in Nederland met het internationaal plein op Kennisnet. Aansluiting van alle scholen op Kennisnet en de verstrekking van een e-mailadres aan alle leerlingen in Nederland, faciliteert het gebruik van elektronische communicatie als onderdeel van het leren. Sinds de top van Lissabon kent *e-learning* ook in Europa prioriteit. Bilaterale samenwerking op overheidsniveau, zoals recent bij het met Canada afgesloten *memorandum of understanding*, blijkt eveneens een belangrijke katalysator voor het benutten van ict voor internationale onderwijsactiviteiten. Hetzelfde geldt voor de Eminent-expertmeetings (Amsterdam 2000 en Lissabon 2001) over educatieve netwerken.

2.3 Uitdagingen

Funderend onderwijs legt het fundament

Jong geleerd is oud gedaan. Het is een enorme uitdaging, voor de scholen, voor de ouders en ook voor de overheid, om ervoor te zorgen dat het funderend onderwijs daadwerkelijk het fundament legt voor internationale oriëntatie.

Differentiatie is op zich gewenst: het is goed als ouders bij hun schoolkeuze ook kunnen laten meewegen of zij een school met een duidelijk internationaal profiel wensen. In 2001, het Europese Jaar van de Talen, is nog eens gebleken hoezeer beheersing van moderne talen van de buurlanden (de belangrijke handelspartners) van belang is. Ook het verwerven van elementaire kennis van andere dan de buurtalen kan in een multicultureler wordend Nederland in sommige beroepen van waarde zijn.

Op **stysteemniveau** ligt de belangrijkste uitdaging bij het bevorderen van aandacht in lerarenopleidingen voor internationale en interculturele vaardigheden, ook vanuit het oogpunt van loopbaanoriëntatie en -begeleiding.

stysteemniveau

Bij **onderwijsinhoud** verdient vooral aandacht:

onderwijsinhoud

- het versterken van het vreemdetalenonderwijs door internationale samenwerking. Daarbij kan voor sommige scholen gedacht worden aan het vroegtijdig vreemdetalenonderwijs, waarmee in andere landen uitstekende ervaringen zijn opgedaan;
- de toenemende noodzaak van kennis en begrip van andere culturen en mondiale thema's als duurzaamheid, bijvoorbeeld bij aardrijkskunde en geschiedenis.

Bij het stimuleren van **uitwisseling** gaat het om:

uitwisseling

- het tot stand brengen van een wisselwerking tussen internationalisering en intercultureel onderwijs, met aandacht voor scholen met veel allochtone leerlingen en bijbehorende contacten met herkomstlanden, ook door middel van docentenmobiliteit;
- het stimuleren van mobiliteit in de eindfase van het voortgezet onderwijs door het opzetten van een programma voor individuele leerlingen. Euroschool heeft bijvoorbeeld positieve ervaringen opgedaan met leerlingen uit havo en vwo die na het eindexamen een jaar Europese Academie volgden. Deze leerlingen beschikken bij aanvang van hun hoger onderwijsstudie over meer zelfstandigheid en interculturele vaardigheden.

Veel van het bovenstaande is in het voortgezet onderwijs al in gang gezet. Er zal dus vooral speciale aandacht voor internationalisering in het **primair onderwijs** moeten komen. Gezien de leeftijd van deze doelgroep, ligt fysieke uitwisseling, anders dan in het voortgezet onderwijs, minder voor de hand. Dat is nu beperkt tot de grensstreken. Derhalve is het een uitdaging om de mogelijkheden die ict biedt voor virtuele uitwisseling ook hier te benutten.

primair onderwijs

Beroepsonderwijs: de koninklijke weg kan ook via het buitenland lopen

Het belang van de internationalisering van de arbeidsmarkt manifesteert zich uiteraard in het bijzonder bij het beroepsonderwijs. Dat geldt voor de gehele beroepskolom, inclusief het vmbo en het hbo en dus ook voor de koninklijke weg van een geheel beroepsgeoriënteerde schoolloopbaan. Stages en contacten met het bedrijfsleven spelen daarin een belangrijke rol. Dat zouden vaker internationale stages en contacten met het internationale bedrijfsleven moeten zijn, zowel in het mbo als het hbo. Dit zeker gezien de toenemende mobiliteit van de beroepsbevolking in de EU. Beroepspraktijkvorming in het buitenland is één van de speerpunten in het internationaal beleid van de landelijke organen.

Uiteraard is de mobiliteit van lerenden en docenten in het kader van programma's als Onbegrensd Talent de afgelopen jaren één van de belangrijkste activiteiten op het terrein van internationalisering van de bve-sector geweest. Verder zijn er mbo-initiatieven in de samenwerking met Duitsland, zoals die waarbij één opleiding leidt tot zowel de Nederlandse als Duitse kwalificatie. Daarnaast heeft de sector zich de afgelopen jaren vooral geconcentreerd op de randvoorwaarden: deskundigheidsbevordering bij internationaliseerders zelf, informatievoorziening via internet en, ten derde, kennisexport. Toch is dit alles slechts een, noodzakelijk, begin geweest. Om te komen tot krachtige internationalisering van de sector, zullen er op een breed terrein initiatieven worden genomen.

stelsel- en systeemniveau

Op **stelsel- en systeemniveau** gaat het om:

- het komen tot afspraken in Europa over ijkpunten in en vergelijkbaarheid van kwalificaties in het beroepsonderwijs, zoals de Bolognaverklaring daarvoor het hoger onderwijs een aanzet toe heeft gegeven. Leerlingen in het beroepsonderwijs zullen idealiter geen moeilijkheden meer ondervinden om hetgeen zij in het buitenland leren in het Nederlandse programma in te passen. Ook zullen werknemers na het volgen van beroepsonderwijs makkelijker in het buitenland toegang kunnen vinden tot de arbeidsmarkt. Hetzelfde geldt voor Nederlanders met een Europees diploma op de Nederlandse arbeidsmarkt.
- het ontwikkelen van een kerncompetentie internationalisering, als onderdeel van de kwalificatiestructuur. Hierin zouden de vereiste handelingsvaardigheden op de verschillende niveaus zo moeten zijn ontwikkeld dat ze over een jaar of vijf kunnen worden geïmplementeerd in de opleiding. Een nauwe relatie met vreemde talen en interculturalisering is daarbij wenselijk. Van belang is het om oog te hebben voor internationale competenties die deelnemers nu al hebben en die te waarderen (zoals bijvoorbeeld de beheersing van Turks of Marokkaans in relatie tot bepaalde functies in de zorg).
- erkenning van diploma's, eerder verworven competenties (EVC) en kerncompetenties. Dat zal steeds meer in Europees verband moeten worden geregeld, gezien de toenemende differentiatie in aanbieders, soorten opleidingen en gebruik van grensoverschrijdende ICT.
- het instrument Europass zou uitgebouwd kunnen worden als een 'portfolio buitenland' voor leerlingen in de gehele beroepskolom.

toename van mobiliteit

Het bovenstaande creëert randvoorwaarden voor **toename van mobiliteit**, met de volgende aandachtspunten:

- het verbinden van internationalisering met interculturalisering, waarvan het

belang zeker in het beroepsonderwijs groot is. Vooral de roc's en in de grote steden in toenemende mate de aoc's zijn grote *melting pots* van verschillende culturen, met een leeftijdsgroep die vaak bezig is met het hervinden van de eigen identiteit. Uitwisselingsprogramma's met herkomstlanden kunnen daarbij behulpzaam zijn. Docentenuitwisseling en eventueel het aantrekken van allochtone docenten eveneens.

- het stimuleren van mobiliteit in de beroepsbegeleidende leerweg (BBL). Leerlingen die al werkend leren in het bedrijfsleven en voor hun theorie naar school gaan, maken te weinig gebruik van mobiliteitsprogramma's. Aandachtspunt is hier vooral het *commitment* van de bedrijven die deze leerlingen in dienst hebben en het ontbreken van faciliteiten en compensatieregelingen;
- de internationalisering van mbo-1 en mbo-2. Het internationaal wordende bedrijfsleven heeft ook sterke behoefte aan personeel op deze niveaus;
- de positieve rol die internationale netwerken van de lerende zelf kunnen spelen. Analoot aan het hoger onderwijs zouden deze kunnen worden gestimuleerd.

De urgentie van dit alles is groot. De ontwikkelingen op de **internationale arbeidsmarkt** gaan snel en rechtvaardigen een extra inzet op het beroepsonderwijs, gericht op enerzijds de bevordering van mobiliteit en in samenhang daarmee op 'internationalisering van de kwalificatiestructuur'. Daarbij verdient een benadering waarbij de gehele beroepskolom is betrokken de voorkeur, dus inclusief het vmbo en het hbo.

internationale arbeidsmarkt

Naar internationaal georiënteerde hoger opgeleiden

De globalisering vraagt hoogopgeleid kader in bedrijfsleven, bestuur en wetenschap met een internationale oriëntatie. Mede gezien de verwachte schaarste aan hoogopgeleide kenniswerkers, is het van groot belang dat studenten internationale studie-ervaring kunnen opdoen, ook buiten de EU. De lerende voorop betekent ook dat de student hiertoe minder afhankelijk zou moeten zijn van de onderwijsinstelling. Het meenemen van studiefinanciering en programma's voor afgestudeerden als het Talentenprogramma passen in deze ontwikkeling.

Op **stelselniveau** is de student gediend met:

- internationale afspraken op het terrein van accreditatie en kwaliteitszorg;
- grotere transparantie en vergelijkbaarheid, voortbordurend op de invoering van de bachelor-masterstructuur;
- informatie over de kwaliteit van internationaal onderwijsaanbod (in Nederland of wellicht daarbuiten).
- verbetering van de (methodiek van) erkenning van EVC om bedrijfsopleidingen of stages erkend te krijgen als studieonderdeel.

stelselniveau

Om **uitgaande mobiliteit** financieel te stimuleren is het nodig om:

- de samenhang en effectiviteit te vergroten van de diverse financiële instrumenten voor mobiliteit, in casu de diverse nationale en Europese beurzenprogramma's, ook in relatie tot de meeneembare studiefinanciering;
- na te gaan welke belemmeringen studenten ondervinden voor buitenlandstudie. Indien nodig zal stimulering overwogen worden, waarbij zich ook de

uitgaande mobiliteit

vraag voordoet in hoeverre van hoger opgeleiden eigen bijdragen mogen worden verwacht;

- samenwerkingsmogelijkheden met het internationale bedrijfsleven te verkennen.

3 Internationaal profiel onderwijsinstellingen

3.1 Doelstellingen

In 'Kennis: Geven en Nemen' en 'HOOP 2000' is de koers ingezet naar meer **zelfregie van instellingen**. Voor alles is het aan de instellingen zelf om te komen tot een versterking van hun internationale profiel. Bij het funderend onderwijs en, in mindere mate, het middelbaar beroepsonderwijs zal het accent vooral liggen op inbedding in het eigen onderwijsaanbod. Voor de universiteiten en hogescholen vormt de toenemende internationale concurrentie een essentieel gegeven. Ook in de rol die de overheid heeft is er een onderscheid tussen het funderend onderwijs, waarbij de nadruk ligt op het maatschappelijk rendement, en het hoger onderwijs, waar sprake is van meer privaat rendement.

zelfregie van instellingen

Het overheidsbeleid richt zich op verdere deregulering, het aangeven van de randvoorwaarden daarvoor en waarborgen van de kwaliteit van het onderwijs. De invoering van accreditatie in het hoger onderwijs is hiervan een voorbeeld. Een voorbeeld dat tevens duidelijk maakt dat internationale concurrentie niet als bedreiging, maar als kans wordt gezien. Het wordt nu immers ook voor buitenlandse onderwijsaanbieders mogelijk om in Nederland opleidingen te laten accrediteren.

Bij het benutten van de kansen die de internationale onderwijsmarkt biedt, zijn er de volgende **doelstellingen**:

doelstellingen

- verbetering van kwaliteit van het onderwijsaanbod, doordat er meer marktgerichte instellingen en opleidingen ontstaan, er meer differentiatie komt in het onderwijsaanbod en er van instroom van buitenlandse studenten een kwaliteitsimpuls uitgaat;
- het geven van impulsen aan de macro-economische groei, bijvoorbeeld door instroom van (eventueel betalende) buitenlandse studenten (kennisexport) en het verbinden van de kennisinfrastructuur met het (internationale) bedrijfsleven;
- het profileren van Nederland als land van kennis en cultuur.

In de sfeer van **randvoorwaarden** betekent dat vooral:

randvoorwaarden

- het faciliteren van instellingen bij hun positionering op de internationale onderwijsmarkt;
- het zorgdragen voor een transparant en toegankelijk onderwijsstelsel;
- het wegnemen van allerlei niet-functionele belemmeringen voor instroom van lerenden uit het buitenland;
- het zorgdragen voor de mogelijkheid van accreditatie van opleidingen verzorgd door nieuwe, ook buitenlandse aanbieders van onderwijs en scholing.

3.2 Resultaten

Funderend onderwijs

In het voortgezet onderwijs werken enkele tientallen voorhoedescholen samen

binnen de EuroKisgroep. Scholen met een sterk internationaal profiel versterken hun positie op de nationale markt, en dragen bij aan een positieve profilering van het Nederlandse onderwijs.

Sinds een aantal jaren wordt er op een aantal basisscholen die zijn gelegen in grensgemeenten bij wijze van experiment vroegtijdig de taal van het naburig land aangeboden (in respectievelijk Duits en Frans). Een aantal van deze gemeenten had aangegeven deze experimenten te willen institutionaliseren en uitbreiden. Omdat de evaluatie van het buurtaalproject Duits in Enschede positief was, is dit toegestaan.

tweetalig onderwijs

In het voortgezet onderwijs is het **tweetalig onderwijs** (tto) gestimuleerd, zodat inmiddels ruim veertig scholen onderwijs in Nederlands en Engels aanbieden. Uit evaluatie blijkt dat beheersing van het Engels is toegenomen, zonder dat de prestaties in andere in het Engels gegeven vakken eronder geleden heeft. Het tto sluit zo beter aan op de vraag in het hoger onderwijs vanwege de noodzakelijke beheersing van het Engels. Deze scholen hebben zich inmiddels met betrokkenheid van het Europees Platform, georganiseerd in het tto-netwerk.

Middelbaar beroepsonderwijs

Voor de positionering van de bve op de internationale onderwijsmarkt is de afgelopen jaren geïnvesteerd in flankerend beleid, dat zich richt op drie prioritaire thema's:

- deskundigheidsbevordering voor het internationaliseringsbeleid van bve-instellingen en landelijke organen;
- internationale profilering van het beroepsonderwijs;
- oriëntatie op kennisexport van de bve-sector.

opbouw van een infrastructuur voor internationalisering

De **opbouw van een infrastructuur voor internationalisering** is een noodzakelijke voorfase. Tegelijkertijd moet worden geconstateerd dat internationalisering nog onvoldoende gewicht krijgt binnen het strategisch beleid van de instellingen. Wel is de sector, in navolging van het hoger onderwijs, begonnen met het zich positioneren op de opkomende markten. Het gaat om kennisexport op drie terreinen: de arbeidsmarkt, de instroom van buitenlandse studenten en de capaciteitsopbouw. De meerwaarde van de bve ligt daarbij in haar positie in de beroepskolom. Ook in het voortraject van hogere beroepsopleidingen zou de sector een rol kunnen spelen. De haalbaarheid van deze mogelijkheden dient nog verder te worden onderzocht.

Hoger onderwijs

Het versterken van de internationale positie van het Nederlands hoger onderwijs is sinds 'Kennis: Geven en Nemen' en 'HOOP 2000' een belangrijke prioriteit in het internationaliseringsbeleid. De leidende gedachte daarbij is de metafoor van het hoger onderwijslandschap als 'hoogvlakte met pieken'. Deze pieken zijn ook nodig om de internationale aantrekkingskracht van Nederland te vergroten.

positioneringsbeleid

De economische basis voor het **positioneringsbeleid** wordt gevormd doordat op veel opkomende markten in vooral Azië een grotere vraag naar hoger onderwijs

bestaat dan het eigen aanbod aan. Buitenlandse alumni worden na hun studie in Nederland ambassadeurs voor ons land, hetgeen de culturele en economische relaties ten goede komt. Op het terrein van positionering van het hoger onderwijs zijn de afgelopen jaren evidente resultaten geboekt. De Nederlandse instellingen bieden inmiddels meer dan 600 Engelstalige opleidingen aan. Het nieuwe Delta-beurzenprogramma heeft een budget dat de komende periode oploopt tot ruim 4 miljoen euro. Het stelt instellingen in staat om beurzen te verlenen aan studenten uit China, Taiwan, Indonesië en Zuid-Afrika en daarbij tevens een beperkte uitstroom naar die landen zelf te realiseren (maximaal twintig procent). Verdeling van het budget over de instellingen geschiedt op basis van *past performance*. Het programma is opgezet als een groeimodel waarbij door zorgvuldige monitoring en evaluatie van ervaringen geleerd kan worden. Daarnaast zijn er de Netherlands Education Support Offices (NESO's) gerealiseerd in China (Beijing), Taiwan (Taipei) en Jakarta (NEC). Deze NESO's komen voort uit een partnerschap tussen instellingen en overheid, waarbij de Nuffic voor de directe aansturing zorgt. Taken zijn: generieke promotie, het verschaffen van informatie over het Nederlands hoger onderwijs en de beurzenprogramma's, assistentie bij visaverlening en het bieden van een platform voor samenwerking tussen instellingen. Daarnaast zijn dwarsverbanden tussen overheden, instellingen en bedrijfsleven bevorderd. Verder is de EVD inmiddels met de Nuffic overeengekomen dat de buitenlandse EVD-posten ook behulpzaam zijn bij de promotie van het Nederlandse hoger onderwijs als onderdeel van de diensteneconomie.

Op **stelselniveau** zijn grote vorderingen gemaakt, door:

- Het transparanter en opener maken van het Nederlandse hoger onderwijs. Kernpunt van de Bolognaverklaring van de Europese onderwijsministers is het streven naar grotere transparantie in het Europese hoger onderwijs uitgaande van een systeem van twee cycli (*undergraduate en graduate*). Nederland voert deze bachelor-masterstructuur momenteel voortvarend in.
- De invoering van accreditatie, gebaseerd op het rapport 'Prikkel, Presteren en Profileren' van de commissie Franssen. De accreditatie bouwt voort op het bestaande en internationaal goed bekend staande, kwaliteitszorgstelsel. Ook opleidingen van private of buitenlandse instellingen kunnen ter accreditatie worden aangeboden. Tevens wordt gestreefd naar Europese samenwerking op het gebied van accreditatie. Zo is er sprake van intensieve samenwerking met Vlaanderen en een *joint quality initiative* met onder andere Duitsland, Zweden, Denemarken en Italië.

stelselniveau

Instellingen gaan steeds vaker over tot het sluiten van **strategische allianties met buitenlandse instellingen**. Zeker met instellingen uit buurlanden kunnen die allianties intensieve vormen aannemen, zowel op opleidings- als instellingsniveau. De afgelopen jaren is er onder het Grenslandenbeleid een breed scala van gemeenschappelijke opleidingen ontstaan. Instellingen zijn zich sterker bewust geworden van hun strategische positie in een grensoverschrijdende regio. Daarmee heeft dit beleid zijn doel ook bereikt. Aansprekend is de vorming van de transnationale Universiteit Limburg.

strategische allianties met
buitenlandse instellingen

Het aangaan van samenwerkingsverbanden is uiteraard allereerst een instellingszaak. De overheid kan daarin wel een randvoorwaardelijke, stimulerende rol spelen. Zo is het Duitslandprogramma opgericht onder coördinatie van het Duitsland

Instituut Amsterdam (DIA), waarbij de start van een *Graduieratenkolleg* speciale vermelding verdient. Een ander voorbeeld is het Frans-Nederlands Netwerk voor Hoger Onderwijs en Onderzoek dat momenteel tot stand wordt gebracht. Beoogd wordt daarmee een sterke stimulans aan samenwerking tussen Nederlandse en Franse instellingen te geven.

Vermeldenswaard is ook de intensivering van de samenwerking van de internationaal onderwijs-instellingen met het universitair onderwijs. De kennis en basis-capaciteit op het terrein van ontwikkelingssamenwerking van het internationaal onderwijs worden aldus verankerd in de Nederlandse kennisinfrastructuur. De financiële middelen zullen daarbij overigens als ODA-middelen worden gehandhaafd.

Instroom van buitenlandse studenten

Instroom van buitenlandse studenten kan voor de instellingen een belangrijk instrument voor positionering zijn. Naast het al genoemde nieuwe Delta-programma, dat mikt op het genereren van kwantiteit, is er ook een programma voor instroom van excellente buitenlandse studenten. Dit Huygensprogramma is de afgelopen jaren getransformeerd van een diffuus aan de Culturele Verdragen gekoppeld beurzenprogramma tot een samenhangend instroomprogramma.

mobiliteitsbelemmeringen

Een belangrijke prioriteit in 'Kennis: Geven en Nemen' is het wegnemen van niet-functionele **mobiliteitsbelemmeringen** voor mobiliteit van buitenlanders die in Nederland willen studeren. Het dossier mobiliteitsknelpunten betreft overigens naast studie ook arbeid van onderzoekers, stagiaires, docenten en wetenschappelijk personeel. Op dit lastige dossier wordt in nauwe samenwerking met andere departementen, goede voortgang geboekt. Zo zijn de procedures voor toelating en het verrichten van arbeid in een aantal gevallen vereenvoudigd of verruimd. Ook op Europees niveau leeft dit onderwerp sterk. In de mededeling van de Commissie over een nauwere samenwerking met derde landen op hoger onderwijsgebied, wordt het vergroten van de multilaterale samenwerking tussen instellingen in en buiten de EU expliciet genoemd.

3.3 Uitdagingen

Funderend onderwijs

vroegtijdig de taal

Voor het primair onderwijs is het een uitdaging dat er meer basisscholen in grensgemeenten komen, die **vroegtijdig de taal** van het naburig land (Duits en Frans) aanbieden.

tto-scholen

In het voortgezet onderwijs is de groei van het aantal **tto-scholen** zo sterk dat het Europees Platform initiatieven neemt om een visitatietraject op te zetten ter bewaking en verbetering van de kwaliteit van tto. Een ambitie kan zijn om op kwalitatief goede wijze te komen tot verdere toename van het aantal tto-scholen.

internationaal georiënteerde docenten

Een internationaal profiel betekent ook het kunnen beschikken over **internationaal georiënteerde docenten**. Een knelpunt is dat leraren vaak onvoldoende tijd hebben om invulling te geven aan internationalisering. Er is bovendien in het voortgezet onderwijs niet zoiets als een bureau buitenland. Onderzocht kan worden of een centrale dienstverlener als het Europees Platform bij het wegnemen van deze knelpunten een rol kan spelen.

Middelbaar beroepsonderwijs

Internationalisering heeft nog onvoldoende gewicht binnen het **strategisch beleid van de instellingen**. Geconstateerd is ook dat de koersbepaling rond het kennisexportbeleid nog verder moet worden doordacht. De positie van het middelbaar beroepsonderwijs in de beroepskolom en goede aansluiting met initiatieven van hogescholen zijn daarbij belangrijke invalshoeken. Voor zover de bve-sector in de toekomst met internationale concurrentie te maken krijgt, zal dat van een meer Euregionaal karakter zijn. Wanneer bve-lerenden bijvoorbeeld hun studiefinanciering kunnen meenemen, zullen ze in bepaalde gevallen bijvoorbeeld in Duitsland een opleiding gaan volgen. Daarnaast komt het ook in de bve-sector voor dat private aanbieders (onderdelen van) leerprogramma's aanbieden.

strategisch beleid van de instellingen

Maar kennisimport door te internationaliseren is minstens zo belangrijk. Een innovatiebeleid voor internationalisering en toepassing van ict verdient aanbeveling. Roc's en aoc's gaan nog te weinig strategische allianties aan met partnerscholen in het buitenland. Bekeken zou kunnen worden hoe dit te stimuleren, waarbij een aanpak per opleidingsbranche de meeste kans van slagen heeft.

Wezenlijk is het versterken van de banden met het **bedrijfsleven**. Zo heeft MKB Nederland een exportconvenant met hogescholen gesloten. Bekeken kan worden of iets soortgelijks ook voor het mbo kan worden bewerkstelligd.

bedrijfsleven

De globalisering biedt al met al het beroepsonderwijs kansen. Om het internationale profiel en de kwaliteit te versterken, de relatie met de internationale arbeidsmarkt te verstevigen en op termijn ook aan buitenlandse partners trainingen aan te gaan bieden. De bve-sector zal zijn eigen antwoorden moeten kunnen vinden op de globalisering en stevig moeten inzetten op het bevorderen van het vertalen van de ingrijpende internationale ontwikkelingen in het strategische instellingsbeleid. Op centraal niveau kan dit worden gestimuleerd door de sector te vragen op korte termijn te komen tot een bestandsopname van de stand van zaken in de bve-sector. Dat zou kunnen leiden tot een sectorbreed plan van aanpak.

Hoger onderwijs

Net zoals het Verenigd Koninkrijk en Duitsland streeft ook Nederland naar een kabinetsbreed beleid voor positionering van het Nederlands hoger onderwijs op de wereldmarkt. Het kennisexportbeleid is een belangrijke eerste stap geweest, maar richtte zich voor het werven van studenten nog wat eenzijdig op opkomende markten. Het zal er op langere termijn voor de levensvatbaarheid van Nederlandse instellingen toch vooral om gaan aantrekkelijk te blijven voor studenten uit Nederland zelf of uit buurlanden.

Dit vraagt een **integrale en kabinetsbrede aanpak**, waarbij:

- samen met alle *stakeholders* wordt nagegaan wat de overheid in de randvoorwaardelijke sfeer wel of niet kan of moet willen doen, uitgaande van zelfregie van instellingen. Er is daarbij een samenhang met onder meer cultuurbeleid, economisch beleid, toeristisch beleid en regionale structuurplannen (vergelijk Den Haag als internationale rechtsordestad);
- wordt voortgegaan op de ingeslagen weg om de toegankelijkheid van het Nederlands hoger onderwijs te verhogen door invoering van de bachelor-

integrale en kabinetsbrede aanpak

masterstructuur en internationale accreditatieafspraken;

- specifieke aandacht wordt besteed aan het wegnemen van niet-functionele belemmeringen voor instroom van buitenlandse studenten. Vooral bij het verkrijgen van tewerkstellingsvergunningen (twv's) voor stagiaires en onderzoekers zijn er, overigens ook bij het mbo, nog steeds problemen.

ontwikkelingen op de hoger onderwijswereldmarkt

Om tot deze integrale aanpak te komen is het allereerst zaak om op korte termijn de relevante **ontwikkelingen op de hoger onderwijswereldmarkt** scherp in kaart te brengen. Het gaat daarbij om:

- het in beeld brengen van het krachtenveld en de positie van Nederland daarin. Met aandacht voor de reikwijdte van WTO-GATS, de rollen van EZ (Brussel, Interne Markt) en OCenW-LNV (publiek bestel);
- het maken van een SWOT-analyse met aandacht voor kansen en bedreigingen voor de Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs;
- aan te geven wat de betekenis is voor onder meer de nationale kennisinfrastructuur, het publieke bestel en vraagfinanciering.

evaluatie van instrumenten van positioneringsbeleid

Ook een voorlopige **evaluatie van instrumenten van positioneringsbeleid** zal plaatsvinden, op grond van de eerste ervaringen met het Delta-programma en de NESO's. Daarbij komen ook vragen aan de orde als 'kwantiteit of kwaliteit van instroom?', 'zijn de prioritaire landen goed gekozen?' en 'hoe verhouden zich de diverse financiële prikkels tot elkaar?'. Een relevante beleidsvraag is bijvoorbeeld of niet-EU-studenten moeten blijven meetellen in de instellingsbekostiging. Is kennis-export naar de verre, opkomende markten niet vooral een economische activiteit en zou dit exportproduct dan niet tenminste tegen kostprijs moeten worden aangeboden? Een daarmee samenhangende vraag is ook in hoeverre staatssteun voor de positionering van Nederlandse instellingen aan de orde is. Het is van belang daarbij te kijken naar de mate waarin er binnen Europa, en ook wereldwijd in WTO-GATS-verband, sprake is van een *level playing field*. Vooralsnog is er ook binnen Europa sprake van stevige beleidsconcurrentie op het terrein van positionering van de onderwijssector, waaraan Nederland zich moeilijk kan onttrekken. Een vraag hierbij is ook hoe gewogen moet worden dat landen als Nederland een klein taalgebied en mogelijk dus concurrentienadeel kennen.

4 Leren van elkaar op centraal niveau

4.1 Doelstellingen

De Nederlandse overheid heeft op onderwijsgebied grote ambities en onderkent daarbij het belang van internationale samenwerking. Goed ontwikkelde internationale relaties en antennes zijn ook op centraal niveau essentieel om de ambities waar te maken.

Deze **internationale betrekkingen** krijgen op drie manieren vorm:

- in formele multilaterale verbanden, in casu de Europese Unie, de OESO en UNESCO;
- in gelegenheidssamenwerkingsverbanden van groepen landen;
- door bilaterale samenwerking.

internationale betrekkingen

Criteria op basis waarvan keuzes voor landen worden gemaakt betreffen de mate waarin:

- wat van elkaar op stelselniveau valt te leren op relevante thema's als sturingsvraagstukken, globalisering, kwaliteitszorg, doorlopende leerlijnen en ict;
- samenwerking met andere landen op centraal niveau instrumenteel is aan het overheidsbeleid inzake de in hoofdstuk 2 en 3 genoemde doelstellingen;
- samenwerking met andere landen op onderwijsgebied bijdraagt aan het algemene buitenlandbeleid van het kabinet.

Een land zal in de regel prioritair zijn als het op al deze criteria hoog scoort. Tegelijkertijd blijkt daaruit dat de status 'prioritair' geen statisch gegeven is, maar steeds weer aan actuele omstandigheden zal moeten worden getoetst.

Naast wat de overheid zelf doet, zijn er ook andere centraal opererende organisaties in het veld, zoals de intermediairs Nuffic, CINOP, Colo en Europees Platform, met hun expertise en vele internationale contacten. Het is vanuit de overheid bezien ook een doelstelling om deze centrale infrastructuur zo goed mogelijk te benutten.

4.2 Resultaten

De meest verregaande vorm van **multilaterale samenwerking** vindt plaats in EU-verband. Niet alleen vergelijken EU-landen elkaars prestaties (open coördinatie, *benchmarking*) op onderwijsgebied, of financieren mobiliteit van studenten (Socrates, Erasmus), ze maken ook min of meer bindende afspraken. Voorop staat daarbij overigens nog steeds dat onderwijsbeleid vooral een nationale bevoegdheid blijft en dat de kracht van Europa ligt in onderlinge afstemming en het respecteren van diversiteit.

multilaterale samenwerking

De diversiteit en complexiteit van de EU, die met toetreding van nieuwe landen nog zal toenemen, brengt met zich mee dat op bepaalde terreinen **groepen van landen** tijdelijk nauwer met elkaar gaan samenwerken. Zo kan men sneller tot

groepen van landen

afspraken komen dan in EU-verband mogelijk is. Sommige landen zijn in bepaald opzicht immers verder dan andere, terwijl ook de ambities om voortgang te maken per land en per onderwerp verschillen. In plaats van het tegengaan van dergelijke verschillen, hetgeen remmend zou werken op het prestatieniveau van de gehele groep lidstaten, kan men die verschillen ook accepteren. Zo'n groep brengt kennis en ervaring op hoger peil, waarvan ook de volgers later weer profiteren. Voordeel is bovendien dat zo ook landen van buiten de EU betrokken kunnen worden.

Nederland is vaak initiatiefnemer bij het vormen van deze groepen. Zo is op het gebied van educatieve toepassing van ict het initiatief genomen tot een ict-league waarin overigens ook niet-EU-lidstaten deelnemen. De groep bestaat uit de Noordse landen, Canada en Nederland. Geconstateerd is dat deze landen vooroplopen, zodat de wederzijdse 'leereffecten' binnen deze kopgroep sterker zijn dan bijvoorbeeld binnen de OESO of de EU. Een ander Nederlands initiatief is de ontwikkeling van 'landenprofielen'. Doorgaans worden onderwijscijfers per afzonderlijke indicator gepresenteerd. Zo ontstaat geen goed en evenwichtig beeld van de sterkten en zwaktes van een land, en evenmin van de specifieke omstandigheden en het beleid dat gevoerd wordt om knelpunten op te lossen. Landenprofielen komen daaraan tegemoet; het zijn beknopte beschrijvingen waarin het betreffende land gespiegeld wordt ten opzichte van enkele relevante andere landen.

bilaterale samenwerking

In 'Kennis: Geven en Nemen' is veel aandacht gegeven aan de prioritaire landen voor **bilaterale samenwerking**. De relaties met landen als de buurlanden, China, Indonesië, Zuid-Afrika, de Nederlandse Antillen en Rusland hebben de afgelopen jaren dan ook een sterke impuls gekregen, onder meer door bezoeken van de minister. In bijlage I zijn per land de diverse resultaten op een rij gezet.

Europese samenwerking

4.3 Uitdagingen

De **Europese samenwerking** is uiteraard steeds meer een verhaal en een prioriteit apart. Nederland heeft daar als open, van haar grote buurlanden sterk afhankelijke economie, veel te winnen. Derhalve neemt Nederland op onderwijsgebied veel initiatieven om de Europeanisering ook op onderwijsgebied gestalte te geven door:

- te blijven inzetten op 'open coördinatie' en internationale *benchmarking*;
- samen met andere landen ervoor te zorgen dat onderwijs een van de belangrijkste spelers wordt in (nationale) sociaal-economische beleidsontwikkeling (met hogere budgetten voor onderwijs zoals na Lissabon);
- het verder uitbreiden van systeemoverstijgende Europese kaders voor onderwijs (als studiepuntsystemen, diploma-erkenning, Europass, accreditatie, bachelor-master etc.), bijvoorbeeld op bve-gebied;
- het vinden van Europese antwoorden op de globalisering van de onderwijs-wereldmarkt;
- de verdere ontwikkeling van het Europese schoolnet EUN, alsmede andere samenwerkingsvormen op ict-gebied (*e-learning*);
- actief mee te werken aan de Europese ruimte voor *life long learning*.

Het gaat hier dus vooral om het benutten van kansen die de Europese eenwording sinds Lissabon biedt, met de top van Barcelona als eerstvolgende gelegenheid en het Nederlandse voorzitterschap in 2004 als perspectief.

Wat betreft de **bilaterale samenwerking** geldt dat verschillende groepen landen vragen om een verschillende inzet vanuit de Nederlandse overheid. Internationalisering van arbeidsmarkt en onderwijsmarkt impliceert dat de handelsstroom van Nederland met het buitenland een belangrijke indicator is voor de aandacht die gegeven moet worden aan betrekkingen met landen. Vooral onze **buurlanden** blijken dan van wezenlijk belang. Maar dat geldt evenzeer voor de doelstellingen uit hoofdstuk 2 en 3 die vooral met de buurlanden gerealiseerd kunnen worden. Hoezeer ook een open deur: de prioriteit van samenwerking met deze landen, binnen de EU, bilateraal of in kogroepjes kan niet groot genoeg zijn. Het is ook heel wezenlijk zich te realiseren dat juist omdat de EU steeds belangrijker wordt, goede bilaterale betrekkingen met de belangrijke EU-landen essentieel zijn voor de positie van Nederland in de EU.

bilaterale samenwerking

buurlanden

De **opkomende markten** blijven vanuit de economische invalshoek interessant. De inzet die hierop wordt gepleegd betreft vooral de positionering van het Nederlands onderwijs. Naast de bestaande prioritaire landen China, Indonesië, Taiwan en Zuid-Afrika, komen ook andere landen in beeld. In Azië gaat het bijvoorbeeld om Vietnam, terwijl de nabijheid van de Antilliaanse onderdelen van het Koninkrijk der Nederlanden interessante aanknopingspunten biedt richting Zuid-Amerika.

opkomende markten

Midden- en Oost-Europa en Rusland kunnen eveneens als opkomende markt worden gezien. Veel van deze landen zullen spoedig tot de EU toetreden, bovendien hebben zij allemaal een rijke wetenschappelijke traditie. De inzet op deze landen zal vooral gericht zijn op de transitie van de nationale onderwijssystemen naar de gewijzigde internationale verhoudingen. Uit positioneringsoogpunt zullen de Nederlandse onderwijsinstellingen hier ook sterker bij worden betrokken.

Speciale aandacht zullen tot slot de **herkomstlanden** krijgen, vanwege de gewenste verbinding van internationalisering met interculturalisering. Daarbij hoort het versterken van de contacten op centraal niveau (overheid, intermediairs) met Marokko, Turkije, Suriname en wellicht nog andere herkomstlanden. Ook de reeds intensieve samenwerking binnen het Koninkrijk biedt hier kansen.

herkomstlanden

Goede interdepartementale afstemming en **samenwerking met andere departementen** is uiteraard essentieel. Belangrijk zijn in ieder geval het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ), ook vanwege het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid, Economische Zaken vanwege het positioneringsbeleid, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) vanwege de Koninkrijksrelaties en LNV vanwege het groene onderwijs.

samenwerking met andere departementen

Op het gebied van internationalisering heeft zich in de loop der jaren in Nederland een goede **infrastructuur op centraal niveau** ontwikkeld. De intermediaire organisaties Nuffic (voor het hoger onderwijs), CINOP (voor het mbo) en het Europees Platform (voor het funderend onderwijs) vervullen daarin een belangrijke rol tussen overheid en veld vanwege hun expertise en positie als uitvoerder van programma's. In 2002 zal in overleg met deze organisaties worden bekeken hoe, gezien de uitdagingen die de internationale ontwikkelingen met zich meebrengen, hun expertise en positie nog beter kan worden benut, onder meer om:

infrastructuur op centraal niveau

- de platformfunctie te versterken, om alle relevante *stakeholders* bij elkaar te brengen, bijvoorbeeld ook het bedrijfsleven. Een goed voorbeeld is het seminar over globalisering dat de Nuffic bij haar vijftigjarig bestaan in mei 2002

organiseert. In de regel zal het gaan om het voeren van secretariaten van netwerken, fora en stuurgroepen. Aldus kunnen zij nog beter gaan fungeren als kennisknooppunt en clearinghouse;

- het structureel in kaart brengen, analyseren en monitoren van de effecten van internationalisering. Een voorbeeld is de BISON-monitor die jaarlijks de mobiliteit in kaart brengt. Aan de gezamenlijke intermediairs, verenigd in het BISON-overleg, zal gevraagd worden een methode te ontwikkelen om de werkelijke lange termijn effecten van internationalisering te 'meten'.

5 Vooruitblik

Uit de vorige hoofdstukken en de bijlagen bij deze brief blijkt dat er al veel is bereikt en in gang gezet. De impact van de internationale ontwikkelingen op het Nederlandse onderwijs blijkt zo groot, dat er tevens een heel scala aan uitdagingen is gesignaleerd. Op diverse punten is aangegeven dat er sprake is van urgentie, die een extra inzet op het internationaal beleid rechtvaardigt. De belangrijkste uitdagingen laten zich samenvakken in een tiental speerpunten voor de komende periode, die hieronder kort en bondig worden getypeerd.

1 een impuls voor internationalisering in het primair onderwijs

- inhoudelijk door vergroting van kennis en begrip van andere culturen;
- contactueel door het opzetten van een herkenbaar eigen programma met veel aandacht voor virtuele uitwisseling en gebruik van ict;
- door een nadere (literatuur)studie te verrichten naar de ervaringen in andere landen met vroegtijdig vreemdetalenonderwijs en met tweetalig onderwijs.

2 een effectief instrumentarium voor mobiliteit in het voortgezet onderwijs

- door de nationale programma's te evalueren en herin te richten, waarbij ook rekening zal worden gehouden met thema's onder de speerpunten 1 en 3;
- door mobiliteit in de eindfase van het voortgezet onderwijs te stimuleren. Een programma internationalisering voor individuele leerlingen zal worden opgezet.

3 het verbinden van interculturalisering en internationalisering in het funderend en middelbaar beroepsonderwijs

- door op het onderwijsaanbod gerichte maatregelen (kennis van en begrip voor allochtone culturen);
- door het vergroten van uitwisselingsmogelijkheden met belangrijke herkomstlanden (die per school kunnen verschillen);
- door het versterken van de contacten op centraal niveau (overheid, intermediairs) met Marokko, Turkije, Suriname, de Antillen en wellicht nog andere landen.
- door te onderzoeken hoe de lerarenopleidingen internationaler en intercultureler kunnen worden gemaakt;
- door na te gaan welke rol volwasseneneducatie hierbij kan spelen.

4 het bevorderen van mobiliteit in het beroepsonderwijs, met een benadering waarbij de gehele beroepskolom is betrokken, dus inclusief het vmbo en het hbo:

- door in Europa afspraken te maken voor vergelijkbare niveaus en systemen

- voor beroepskwalificaties voor (arbeids)mobiliteit;
- door te bekijken of persoonsgebonden beursfaciliteiten kunnen worden ontwikkeld (bijvoorbeeld in de horecabranche), al dan niet in de vorm van de meeneembare studiefinanciering, of als opvolger van het Onbegrensd Talentprogramma;
- door te onderzoeken hoe drempels voor mobiliteit in mbo-1 en mbo-2 en in de BBL kunnen worden verlaagd;
- door het creëren van (meer) internationale stagefaciliteiten voor zowel mbo als hbo, ook om de verbinding met het internationale bedrijfsleven te versterken;
- door synergie te bewerkstelligen tussen nationale en Europese programma's als Leonardo en Grundtvigt (volwasseneducatie);
- door het ontwikkelen van een internationale kerncompetentie als onderdeel van de kwalificatiestructuur, waarvan internationale contactervaring een onderdeel is.

5 het versterken van het internationaal profiel van bve-instellingen

- door een bestandsopname te laten maken van de stand van zaken van internationalisering van het onderwijsaanbod. Daarbij is het van belang om bij het bepalen van wat realistische ambitieniveaus zijn, onderscheid te maken naar de diverse sectoren. Zo is de sector logistiek bijvoorbeeld veel internationaler dan die in de verzorging.
- door het flankerend beleid, waaronder dat voor kennisexport, te evalueren;
- uiteindelijk resulterend in koersbepaling en plan van aanpak.

6 een effectief instrumentarium voor uitgaande mobiliteit in het hoger onderwijs

- door de samenhang te vergroten van de diverse financiële instrumenten voor mobiliteit, in casu de diverse nationale en Europese beurzenprogramma's, ook in relatie tot de meeneembare studiefinanciering;
- door na te gaan welke belemmeringen studenten ondervinden voor buitenlandstudie;
- door vergroting van transparantie en vergelijkbaarheid van studie(onderdelen) binnen Europa (onder meer studiepuntsystemen);
- door te bekijken of een informatiesysteem over internationaal onderwijsaanbod voor de lerende kan worden opgezet.

7 het positioneren van het Nederlands hoger onderwijs op de wereldmarkt,

- door een integrale en kabinetsbrede aanpak, uitgaande van zelfregie van instellingen. Hierbij wordt nagegaan wat de overheid in randvoorwaardelijke sfeer kan en wil doen, wordt doorgedaan op de ingeslagen weg van invoering van de bachelor-masterstructuur en internationale accreditatie en wordt specifieke aandacht besteed aan het verder wegnemen van niet-functionele belemmeringen voor instroom van buitenlandse studenten;
- door op korte termijn de ontwikkelingen op de hoger onderwijswereldmarkt scherp in kaart te brengen. Het gaat daarbij om het krachtenveld, het maken

van een SWOT-analyse en de betekenis voor de nationale kennisinfrastructuur en het publieke bestel;

- door voorlopige evaluatie van instrumenten van positioneringsbeleid, op grond van de eerste ervaringen met het Delta-programma en de NESO's, waarbij onder meer wordt meegenomen de vraag hoe het beleid zich verhoudt tot het meetellen van niet-EU-studenten in de instellingsbekostiging.

8 het benutten van de kansen die de Europese eenwording biedt,

- door sterk in te zetten op het verwezenlijken van de ambities van Lissabon. In de Europese Raad in februari 2002 ligt een gedetailleerd werkprogramma voor van de onderwijsministers. Dat en de *follow-up* ervan biedt Nederland een goede kans om in 2002 aan te dringen op een versnelling van de invoering van de Lissabonprioriteiten ten aanzien van investeringen in onderwijs, *life long learning*, vroegtijdig schoolverlaten, ict en mobiliteit;
- door op de Europese top in Barcelona, voorjaar 2002, met name het beroeps- onderwijs strategisch op de Europese en nationale agenda's te zetten. Dit om er voor te zorgen dat drempels voor internationale mobiliteit weggenomen worden, door te komen tot transparantie en vergelijkbaarheid van de kwalificatiesystemen;
- door ook met ambtelijke initiatieven te streven naar verdere Europeanisering op onderwijsgebied, op terreinen als 'open coördinatie', hogere onderwijs- budgetten, systeemoverstijgende Europese kaders, het vinden van Europese antwoorden op de globalisering en *e-learning*;
- door de bilaterale relaties met de belangrijkste EU-landen en buurlanden te intensiveren, om ook langs die lijn de positie van Nederland in de EU te versterken;
- door optimaal gebruik te maken van de diverse Europese programma's, als Socrates en Leonardo, voor doelstellingen van nationaal beleid.

9 het structureel in kaart brengen, analyseren en monitoren van de effecten van internationalisering

- door voort te bouwen op de goede start die de intermediaire organisaties Nuffic, CINOP en Europees Platform hebben gemaakt met de jaarlijkse BISON-monitor en deze daadwerkelijk uit te breiden van mobiliteitsmonitor tot internationaliseringmonitor;
- door de intermediairs te vragen om, in samenwerking met andere deskundigen, een methode te ontwikkelen om de werkelijke lange termijn effecten van internationalisering te 'meten';
- door dit alles op overheidsniveau te verbinden met het vbtb-proces.

10 bijdragen aan het nationale onderwijsdebat

- door vanuit de internationale invalshoek bijdragen te leveren aan het nationale onderwijsdebat, dat de komende periode zal plaatsvinden over de in de Verkenning ('Grenzeloos leren') opgenomen scenario's en thema's. Het gaat daarbij om zaken als de inrichting van het bestel, wat publiek is en wat privaat en in hoeverre vraagsturing mogelijk is.
- door het geven van informatie en analyses over relevante internationale ont-

wikkelingen voor het nationale beleid;

- door het creëren of benutten van multilaterale (EU, OESO) of bilaterale kanalen om van andere landen te leren;
- door het verbinden met de 'grote processen' in internationale gremia als de Europese Onderwijsraad en WTO-GATS. De ontwikkelingen in WTO-GATS-verband geven sterke impulsen aan het denken over vragen als 'is het stelsel fair?', 'wordt de lerende goed bediend?', 'is er ruimte voor nieuwe ideeën?'. Voor de opstelling van Nederland in WTO-GATS en de EU is bovendien beantwoording van een vraag als 'heeft Nederland op dit moment per saldo te winnen of te verliezen bij het liberaliseren van (hoger) onderwijs' steeds opnieuw van belang. Nationaal en internationaal beleid kunnen minder dan ooit los van elkaar worden gezien.

Bijlage I Rapportage

1 Landen

Resultaten

Grens-landen

Ministeriële ontmoeting met

Minister van Onderwijs R. Jürgens-Pieper (Nedersaksen) op 17 oktober 2000.

Stimuleringsregeling hoger onderwijs

De stimuleringsregeling grensoverschrijdende samenwerking hoger onderwijs is na vijf jaar in 2001 afgerond. Het doel van de regeling was te komen tot meer bestuurlijke en onderwijskundige samenwerking tussen de instellingen van hoger onderwijs in het gebied van de grensstreken; Nederland, Vlaanderen, Bremen, Nedersaksen en Noordrijn Westfalen. CHEPS heeft een onderzoeksscan en een eindevaluatie uitgevoerd, waaruit de regeling succesvol is gebleken.

Bilateralisering

Inzet sinds 1999 is de oorspronkelijke multilaterale samenwerking meer te bilateraliseren en de aandacht te verbreden naar samenwerking op terreinen PO, VO en BVE. In 1999 is hiertoe een gemeenschappelijke verklaring getekend met Noordrijn Westfalen, gevolgd door Nedersaksen in 2000. Het doel hiervan is meer gerichte samenwerking tot stand te brengen op het niveau van instellingen. Met name het schoolpartnerprogramma met Noordrijn Westfalen, ondersteund door het Europees Platform, slaat goed aan bij instellingen.

Vlaanderen

Ministeriële ontmoeting met

Minister van Onderwijs en Vorming M. Vanderpoorten op 7 februari 2000.

GENT-5

Per februari 2000 is het nieuwe Gent-5 akkoord van start gegaan. Dit akkoord beslaat inmiddels beleidsmatige samenwerking over alle onderwijsvelden met enkele specifieke aandachtsgebieden als ict en lerarenbeleid.

Transnationale Universiteit Limburg

Op 18 januari 2001 is met Vlaanderen een verdrag ondertekend ter erkenning van de Transnationale Universiteit Limburg. Deze transnationale universiteit is een samenwerkingsverband tussen de Universiteit van Maastricht en de Universiteit van Hasselt.

Duitsland

Ministeriële ontmoeting met

Bondsminister van Onderwijs en Onderzoek E. Bulmahn op 25 september 2001.

Gemeinsame Erklärung

In de Gemeinsame Erklärung, ondertekend in 2001, wordt een verdergaande onderwijs- en wetenschapssamenwerking benadrukt zowel bilateraal als in EU-verband. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan de samenwerking op terrein van beroepsonderwijs, mobiliteit van onderwijsdeelnemers en accreditatie.

BAND-programma

Het BAND-programma, gericht op mobiliteit van deelnemers in het beroeps- onderwijs in Duitsland en Nederland, is met de tekening van de Gemeinsame Erklärung verhoogd met 50% tot een gezamenlijk budget van € 360.000. Ten behoeve van de samenwerking op het terrein van beroepsonderwijs is een Nederlands-Duitse werkgroep beroepsonderwijs gestart in 1994. Deze werkgroep blijft actief.

Duitslandprogramma hoger onderwijs

Ter versterking van de opbouw en verspreiding van kennis over het hedendaagse Duitsland zal een nieuw vierjarig Duitslandprogramma van start gaan in 2002. Hiervoor is jaarlijks € 900.000 beschikbaar. Onder coördinatie van het Duitsland Instituut Amsterdam worden momenteel binnen verschillende thema's door geïnteresseerde instellingen samengewerkt aan actuele onderwerpen. Tevens is, met financiële bijstand van de Deutsche Akademische Austauschdienst, een Graduiertenkolleg gestart met het opleiden van nieuwe generatie Duitslandspecialisten.

Frankrijk

Bestandopname Frankrijk

In mei 2000 is een bestandsopname van de samenwerking tussen Nederland en Frankrijk gepresenteerd, waarin tevens de huidige actoren en expertise in beeld zijn gebracht. Uit de bestandsopname is gebleken dat binnen de samenwerking de prioriteiten bij de volgende thema's liggen: taal- en cultuurmodules, stages in bedrijven, mobiliteit en bi-diplomerings.

Frans-Nederlands Netwerk voor Hoger Onderwijs en Onderzoek

Tijdens een ontmoeting tussen president Chirac en premier Kok (voorjaar 2000) is in een gezamenlijke verklaring te kennen gegeven dat Nederland en Frankrijk streven naar de oprichting van een Frans-Nederlands Netwerk voor Hoger Onderwijs en Onderzoek. In september 2000 en november 2001 zijn hiertoe Frans-Nederlandse ontmoetingsdagen georganiseerd. Zowel van Franse als Nederlandse zijde wordt het door hoger onderwijs-instellingen in beide landen opgestelde plan voor intensieve samenwerking financieel ondersteund.

Verenigd Koninkrijk

Ministeriële ontmoeting met

- Minister of Education and Employment Baroness T. Blackstone op 27 maart 2000
- Secretary of State for Education and Skills E. Morris, en Minister of State for Higher Education and Lifelong Learning M. Hodge, op 7 november 2001.

Framework for co-operation

Op 7 november is een *framework for co-operation* getekend waarin is vastgelegd dat jaarlijks op ministerieel niveau een ontmoeting zal plaatsvinden en gezamenlijk symposia georganiseerd worden. Tevens zijn de gespreksonderwerpen gedefinieerd: nationale prioriteiten, EU-zaken, positionering van het hoger onderwijs, liberalisering onderwijs.

Samenwerking op terrein van accreditatie en kwaliteitszorg

- 19/20 April 2000; expertmeeting accreditatie VSNU, HBO-raad, Inspectie, HEFCE en QAA
- Het Verenigd Koninkrijk en Nederland participeren in het *joint quality initiative* waarbij kennis wordt uitgewisseld over kwaliteitszorgontwikkelingen

in verschillende landen en afspraken worden gemaakt over samenwerking op gebied van kwaliteitszorg (zie de sector hoger onderwijs).

Symposia

- 9 Februari 2001; symposium Verenigd Koninkrijk-Nederland op ambtelijk niveau ten behoeve van kennisuitwisseling over social inclusion, achterstandsscholen en ict.

Marokko en Turkije

Platoprogramma

Per 1 mei 2000 biedt het Platoprogramma de mogelijkheid voor uitwisselingen van docenten primair en voortgezet onderwijs naar Marokko. Het doel hiervan is dat docenten achtergrondkennis kunnen opdoen over het land waar hun leerlingen vandaan komen. De belangstelling voor studiebezoeken was in 2000 groot: 215 docenten, schoolleiders en lerarenopleiders hebben reeds deelgenomen. Daarnaast hebben 40 studenten van de lerarenopleiding een studiebezoek gebracht aan Marokkaanse scholen. Het programma is in beheer van het Europees Platform.

Momenteel worden de mogelijkheden van een dergelijk programma met Turkije onderzocht.

Midden en Oost Europa

Ministeriële ontmoeting met

Minister van Onderwijs van Hongarije J. Pálinká's op 17 december 2001.

Werkplannen Hongarije/Rusland

Voor de samenwerking met Hongarije en Rusland zijn twee nieuwe werkplannen opgesteld voor de periode 2000-2002.

Multinationale Memorandum of understanding

Met ingang van 2000 heeft de verbreding van de Nederlands-Hongaarse samenwerking met Polen, Tsjechië, Slovenië vorm gekregen. Deze multinationale samenwerking is op 31 oktober 2001 vastgelegd in een *memorandum of understanding*. De samenwerking zal zich, voor de periode tot 2003, richten op onderwijs voor etnische en culturele minderheden, hoger onderwijs, beroepsonderwijs, kwaliteitszorg en ict.

Nationale programma's internationalisering

Binnen de nationale programma's internationalisering IKU en Plato zijn, sinds maart 2001, Polen, Hongarije, Tsjechië en Slovenië bereikbaar voor leerlingen- en docentenuitwisselingen in het primair en voortgezet onderwijs.

China en Indonesië

Ministeriële ontmoeting met

Minister van Onderwijs Chen Zhili van China in februari 2001.

Positionering Hoger Onderwijs

De betrekkingen met Indonesië en China zijn met name in het kader van de hoger onderwijs-positionering versterkt. Hiertoe zijn twee instrumenten in het leven geroepen: het Delta-programma voor uitwisselingen en de steunpunten ter promotie van het Nederlands hoger onderwijs in het buitenland. In Indonesië (Jakarta) bestaat al sinds enkele jaren een steunpunt. In China is in de herfst van 2001 een steunpunt in Peking geopend, (zie de sector hoger onderwijs).

Nederlandse

Antillen en Aruba

Ministeriële ontmoeting met

Minister van Onderwijs en Arbeid M. Wever-Laclé (Aruba) en de minister van Onderwijs, Cultuur, Jeugd- en Sportzaken S. Lamp (Antillen) op 22/23 mei 2001.

OESO review

In 2001 is een OESO-review uitgevoerd naar het onderwijsbeleid van de Nederlandse Antillen en Aruba. Nederland neemt deze OESO-review als referentiepunt in de samenwerking met de Nederlandse Antillen en Aruba.

Hoger onderwijs samenwerking

- Op de ministerconferentie in mei 2001 hebben de Nederlandse Antillen en Aruba aangegeven toe te willen werken naar aansluiting bij het Nederlandse accreditatiestelsel hoger onderwijs
- De samenwerking tussen de hoger onderwijs-instellingen in het Koninkrijk en de samenwerking van de Antillen met instellingen in de eigen regio zal worden gestimuleerd. In zomer 2001 is de tripartiete commissie Hoger Onderwijs en Studiefinanciering ingesteld om met name de mogelijkheid te onderzoeken van een voorziening (beurzenfonds) waarmee Antilliaanse en Arubaanse studenten in staat worden gesteld in de eigen regio te studeren.

KANS-programma

Het KANS-programma ('Koninkrijk der Nederlanden, Algemeen programma voor Nauwe Samenwerking tussen scholen') wordt momenteel geëvalueerd. OCenW is bereid extra middelen ter beschikking te stellen indien op Aruba en in de Antillen financiële prioriteit wordt gegeven aan het KANS-programma.

Ict onderwijs

In oktober 2001 heeft een gemengde commissie van deskundigen in oktober 2001 aan de ministers van het Koninkrijk der Nederlanden een advies uitgebracht over technische mogelijkheden van aansluiting van scholen op Aruba en de Antillen op het Nederlandse Kennisnet.

Zuid-Afrika

Ministeriële ontmoeting met

Minister of Education K. Asmal van 1 tot 6 oktober 2000 .

Letter of intent

Tijdens het bezoek van Minister Hermans aan Zuid-Afrika in oktober is een *letter of intent* getekend waarin vastgelegd is de huidige samenwerking binnen het Cenesa-programma te versterken en de samenwerking uit te breiden naar het terrein van Further Education and Training (FET) en Higher Education (HE).

Cenesa II – programma

Het Cenesa I programma (1996-1999) voor de samenwerking op het terrein van general education and training (GET) is afgesloten. De tweede fase Cenesa (2000-2004) is in 2000 van start gegaan. Dit programma richt zich op GET en FET. Zowel het Ministerie van Buitenlandse Zaken als het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen draagt jaarlijks 0,36 miljoen euro bij aan het Cenesa-programma.

Further Education and Training

Voor de FET samenwerking worden extra middelen (0,23 miljoen euro per jaar) ter beschikking gesteld. De eerste drie FET-projecten, over kwaliteitszorg, over *recognition of prior learning* en over kwalificatiestructuren, zijn

van start gegaan in het najaar van 2001. De FET-samenwerking zal vanaf 2002 volledig in het Cenesa-programma geïntegreerd worden.

Higher Education

In het afgelopen jaar is overleg gevoerd over de vormgeving van de HE-samenwerking. De HE-samenwerking zal zich richten op de *system-to-system* samenwerking waarbij met name aandacht zal worden gegeven aan de kwaliteitszorg. Momenteel is Zuid-Afrika bezig met de ontwikkeling van projectvoorstellen.

Primair en voortgezet onderwijs

Nationale programma's internationalisering

- Vanaf februari 2000 is het programma voor docentenuitwisseling, Platoprogramma, ook beschikbaar voor uitwisselingen met Marokko. Uitbreiding met Turkije wordt nog onderzocht.
- Begin 2001 zijn de nationale programma's voor de internationalisering in het primair en voortgezet onderwijs geëvalueerd op twee punten: subsidiëduur en geografische reikwijdte. Naar aanleiding hiervan is de regeling nationale programma's aangepast en verlengd tot 31 december 2002. Binnen de programma's Plato (docentenuitwisseling) en IKU (leerlingenuitwisseling) bestaat nu de mogelijkheid uitwisselingen te organiseren met alle EU-landen en Noorwegen én Polen, Hongarije, Tsjechië, Slovenië. Naast de geografische uitbreiding hebben scholen nu ook de mogelijkheid langer dan 3 jaar subsidie te ontvangen binnen de programma's IKU, Plato, GROS, Duitsland Plus en Europa Plus, mits daarbij wordt toegewerkt naar de verdere integratie van internationalisering in de school.

Tto-vto

- In het voortgezet onderwijs wordt via het Europees Platform het tweetalig onderwijs (tto) en het versterkt talenonderwijs (vto) gestimuleerd. Inmiddels bestaan bijna 40 scholen met tweetalig onderwijs Engels-Nederlands, waarbij op het vwo voor een aantal vakken het onderwijs in de Engelse taal wordt gegeven. De scholen ontvangen een kleine subsidie (circa 2300 euro). Het tto is inmiddels geëvalueerd met als uitkomst dat de beheersing van engels is toegenomen en de beheersing van andere in het engels gegeven vakken er niet onder geleden heeft.
- Sinds een aantal jaren wordt met name op een aantal primaire scholen die zijn gelegen in grens gemeenten vroegtijdig de taal van het naburig land aangeboden; respectievelijk Duits en Frans. Aangezien de eerdere vroegtijdig taalonderwijs-experimenten positief waren heeft de Staatssecretaris van OCenW begin 2001 laten weten de bestaande projecten te 'institutionaliseren en uitbreiding van de aanbidding van vroegtijdig taalonderwijs in de grensstreek onder bepaalde voorwaarden toe te staan'.

Beroeps-onderwijs en volwassen-educatie

Flankerend Beleid

Voor de positionering van de bve op de internationale onderwijsmarkt is een bijdrage van ruim 0,4 miljoen euro beschikbaar gesteld in 1998 en 1999 ten behoeve van de uitvoer van het zogenaamde flankerend beleid. Het flankerend beleid richt zicht op drie prioritaire thema's:

- Deskundigheidsbevordering voor het internationaliseringsbeleid van bve-instellingen en landelijke organen,
- Internationale profilering van het beroepsonderwijs;
- Oriëntatie op kennisexport van de bve-sector.

In mei 2001 heeft de Regiegroep Flankerend Beleid een eindrapportage opgesteld waarin weergegeven wordt wat in de verschillende deelprojecten tot op heden is bereikt. De Regiegroep heeft herhaaldelijk geconstateerd dat internationalisering nog onvoldoende gewicht heeft binnen het strategisch beleid van de instellingen.

Onbegrensd Talent programma

Het programma 'Onbegrensd Talent' voor het middelbaar beroepsonderwijs en de volwasseneducatie bestaat uit twee regelingen: een voor de instellingen en een voor de landelijke organen beroepsonderwijs. Alle roc's en bijna alle landelijke organen maken gebruik van deze regeling. Uit de ingediende plannen en de jaarrapportages blijkt allereerst dat de instellingen veel meer geld aan internationalisering besteden dan alleen via de regeling. Verreweg het meeste geld gaat naar subsidiëring van internationale beroepspraktijkvormingsplaatsen van leerlingen en de uitwisseling van medewerkers met partnerscholen in de buurlanden. Een grote diversiteit van deelnemers en medewerkers uit verschillende sectoren profiteert van Onbegrensd Talent-gelden binnen instellingen. Het Onbegrensd Talent-programma zal op 31 december 2001 aflopen, wat in de praktijk betekent dat het huidige programma nog doorloopt tot 1 augustus 2002. Begin 2002 zal worden gestart met de eindevaluatie van het programma. Wat betreft de opvolging van het Programma 'Onbegrensd Talent' voor de bve-sector na 2002 wordt nog gezien in welke vorm dit gebeurt. Daarbij worden de mogelijkheden bekeken voor opnemings van het budget voor internationalisering in de lumpsum.

Hoger Onderwijs

Bachelor-master en accreditatie

In juni 1999 is de Bolognaverklaring ondertekend. Met deze verklaring is de intentie uitgesproken te komen tot vergrote transparantie en vergelijkbaarheid van diploma's, versterkte mobiliteit en kwaliteitszorg. Ten behoeve hiervan is besloten tot invoering van de bachelor-masterstructuur te komen. Voor de invoering van deze structuur in Nederland ligt momenteel een wetsontwerp bachelor-masterstructuur voor aan de Tweede Kamer. De invoering van de bachelor-masterstructuur betekent dat accreditatie van groot belang is om de kwaliteit van het Nederlands onderwijs te garanderen. Om deze reden ligt eveneens een wetsontwerp accreditatie voor aan de Tweede Kamer.

Internationale inbedding accreditatie en kwaliteitszorg

Om de accreditatie in te bedden in internationaal kader participeert Nederland in het *joint quality initiative* samen met het Verenigd Koninkrijk, Vlaanderen, Denemarken, Zweden, Ierland, Duitsland, Spanje, Catalonië en Italië. Binnen deze groep wordt kennis uitgewisseld over kwaliteitszorgontwikkelingen in verschillende landen en worden afspraken gemaakt over samenwerking op gebied van accreditatie en kwaliteitszorg. Op 24 en 25 september 2001 is een eerste bijeenkomst georganiseerd in Maastricht.

Delta-programma en steunpunten

Voor de hoger onderwijs-positionering zijn twee instrumenten in het leven geroepen: Het Delta-programma en de steunpunten. Per februari 2001 is het Delta-programma (Dutch Education: Learning at Top-level Abroad) van start gegaan ter stimulering van de promotie van het Nederlandse hoger onderwijs, inclusief het groene onderwijs, in de doelgebieden Indonesië, China, Taiwan en Zuid-Afrika. Het budget voor het Delta-beurzenprogramma bedraagt voor 2001 1,7 miljoen euro oplopend tot ruim 4 miljoen euro in 2005.

De steunpunten in de prioritaire doelgebieden Indonesië, China en Taiwan zijn bedoeld voor generieke promotie van het Nederlandse hoger onderwijs en hebben een springplank-functie voor individuele instellingen. Daarnaast bieden zij voor individuele studenten informatie en assistentie bij hun oriën-

tatie op een studie in Nederland. Het Delta-programma en de steunpunten zullen tussentijds geëvalueerd worden in 2003. Verder levert ook het Huygensprogramma in vooral kwalitatieve zin een bijdrage aan de positionering van het hoger onderwijs sinds het academisch jaar 1999-2000.

Meeneembaarheid studiefinanciering (betreft naast het hoger onderwijs ook mbo)

In april 2001 is een nota uitgekomen waarin de mogelijkheden worden verkend voor hoger onderwijs–studenten de studiefinanciering mee te nemen voor studie binnen de Europese Economische Ruimte. Voorgesteld wordt na 2 jaar een evaluatie te laten plaatsvinden op basis waarvan in de toekomst gewerkt kan worden aan een verruiming van de reikwijdte van dit systeem. Wat betreft de meeneembaarheid van studiefinanciering in het mbo wordt gedacht aan de opzet van een pilotstudy. Voor de uitvoering van de meeneembaarheid studiefinanciering wordt momenteel een wet ontworpen die nog deze kabinetsperiode naar de Tweede Kamer gaat.

Intensivering samenwerking internationaal onderwijs-instellingen (IO) en universiteiten

Zowel in de beleidsagenda 'HOOP 2000' als in het kabinetsstandpunt op het interdepartementale Beleidsonderzoek Internationaal Onderwijs (IBO-IO), is intensivering van de samenwerking van IO-instellingen met de universiteiten als perspectief opgenomen, waardoor de positie van de Nederlandse onderwijsstructuur op de internationale onderwijsmarkt versterkt wordt. Eind 2001 hebben de betreffende instellingen hun samenwerkingplannen ingediend. Vanaf januari 2002 zal de basisbekostiging van de IO-instellingen lopen via de penvoerende universiteit. I.A.H.S. Larenstein is een hbo-instelling en zal niet een penvoerende samenwerkingsrelatie aangaan met een universiteit.

Stimuleringsregeling HBO

De stimuleringsregeling 'Internationale structurele samenwerking HBO' is na vijf jaar in 2001 afgrond. Het doel van de regeling was te komen tot internationale structurele samenwerking tussen groepen van Nederlandse hogescholen (consortia) met hoger onderwijs instellingen in het buitenland (België, Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Noorwegen, Zweden, Finland, Denemarken, Hongarije, Tsjechië en Polen).

Benchmarking**OESO**

In 2001 is een nieuwe editie van *Education at a Glance* uitgegeven. Deze editie van EAG beschrijft de situatie in de onderwijsstelsels van de OESO in 1998 en 1999. Aan de hand van indicatoren wordt een beeld gegeven van de sterke en zwakke punten van de onderwijsstelsels. Tevens zijn en worden in OESO-verband verschillende activiteiten ontwikkeld:

- Conferentie 'Schooling for Tomorrow' georganiseerd in Rotterdam van 1 tot 3 november 2000. Tijdens deze conferentie stond de rol van de overheid en de ruimte voor scholen en contacten met andere lokale partners om innovaties te ontwikkelen centraal.
- *Learning Sciences and Brain Research*, een lopend onderzoek naar de verbinding tussen gegevens die bekend zijn uit hersenonderzoek en leerprocessen
- *Growth*-project, waarin wordt aangetoond dat onderwijs en onderzoek belangrijke determinanten zijn van economische, duurzame groei.

Country profiles

Momenteel (eind 2001) wordt gewerkt aan de ontwikkeling van *country profiles*. De profielen geven per land een verklaring van de scores op basis van de gegevens van het OESO-rapport.

O8

Samen met VK, Duitsland, Vlaanderen en Zweden participeert Nederland sinds 1997-1998 in het O8-project. Wellicht zullen Denemarken, Frankrijk en de VS hier later aan toegevoegd worden. Het doel van het O8-project is de positionering van de het onderwijs(beleid) van de verschillende deelnemende landen in beeld te krijgen en indicaties van sterkten en zwakten en op termijn van good practices te geven.

Mobiliteitsmonitor

Begin 2001 is de derde editie van de BISON-monitor uitgebracht. Deze monitor geeft jaarlijks inzicht in de kwantitatieve ontwikkelingen in de internationale mobiliteit binnen de verschillende onderwijssectoren. Op termijn wil de monitor zich ontwikkelen naar een internationaliseringsmonitor, die volledige internationale mobiliteit – dus ook die buiten programma's om – als ook andere vormen van internationalisering bestrijkt.

Mobiliteits-obstakels**Toelating tot Nederland**

In nauw overleg met het ministerie van OCenW heeft Justitie recentelijk een vernieuwde verkorte procedure ter verkrijging van een machtiging tot voorlopig verblijf geïntroduceerd (TBV 2001/ 30, d.d. 10 oktober 2001). De voornaamste kenmerken zijn een centrale afhandeling van alle verkorte aanvragen door één IND-kantoor (voorheen vond afhandeling decentraal plaats) en een helderdere omschrijving van de vereisten waaraan voldaan moet worden om van deze procedure gebruik te kunnen maken.

Het verrichten van arbeid in Nederland

Het verrichten van arbeid in Nederland door een buitenlandse student, stagiair of wetenschapper geldt ingevolge de Wet arbeid vreemdelingen een versoepeld toelatingsbeleid voorzover het om tijdelijke tewerkstelling gaat.

Voor permanente tewerkstelling gelden strengere criteria. Tezamen met het ministerie van SZW zoekt OCenW voortdurend naar de grenzen binnen dit spanningsveld. Recentelijk zijn zodoende de mogelijkheden voor wetenschappers om hier arbeid te verrichten enigszins verruimd; hetzelfde geldt voor de kring van personen die in Nederland gastcolleges mogen verzorgen. Tevens is, waar het het verrichten van arbeid in het kader van EU-uitwisselingsprogramma's betreft, de nationale regelgeving in lijn gebracht met de Europese.

ict

Ontwikkelingen Europese schoolnet (EUN)

Het Europese schoolnet (EUN) heeft sinds haar oprichting door een consortium van Europese Ministeries van Onderwijs in 1998 een grote groei doorgemaakt. Dit betreft het aantal partners, zowel op niveau van de landen (nu 21), als de partnerschappen met het Europees bedrijfsleven. De – eerst eenzijdige – EC-projectsubsidieëring heeft plaatsgemaakt voor een breed portfolio van opdrachten en een aantal structurele subsidies, hetgeen inkomsten vanuit een steeds groter aantal bronnen laat zien. Nederland heeft zich ingezet voor het geven van bekendheid aan de website en activiteiten van EUN door voorlichting te geven aan het onderwijsveld over internationalisering tijdens een EUN-expert-bijeenkomst (EMINENT 2000), georganiseerd in december 2000. Deze inspanning wordt dit najaar geconsolideerd door de oprichting van een delegatie van Nederland in de EUN, waarin deskundige instellingen en veldpartijen zijn opgenomen.

Ict-kopgroepen

Nederland is succesvolle samenwerking aangegaan op verschillende niveaus. De Onderwijsinspectie heeft goede contacten met Zweden, Nederland, Verenigd Koninkrijk en Canada voor wederzijdse professionalisering en het maken van 'schoolportretten' als goede voorbeelden van ict-gebruik in scholen. Op het gebied van ict is verder intensieve uitwisseling aan de orde op het gebied van beleidsvorming en monitoring met het Verenigd Koninkrijk en Vlaanderen, terwijl onderzocht wordt hoe ict als aandachtspunt geïntegreerd kan worden in de onderwijscontacten met Duitse 'Lander'. Op het gebied van ict in het onderwijs heeft Nederland rond de zomer van 2001 een *memorandum of understanding* getekend met Canada. In het voorjaar van 2001 heeft de Minister het initiatief genomen tot een informeel netwerk van ict-contacten op ambtelijk en politiek niveau rond de thematiek van 'de volgende stap in ict-beleidsvorming en –implementatie'.

Europees jaar
van de Talen

De Raad van Europa en de Europese Unie riepen 2001 uit tot Europees Jaar van de Talen. Hoofddoel was de waardering voor de verscheidenheid aan talen en het leren van talen te bevorderen. Begin januari vond een nationaal taaldebat plaats met als thema dat Engels belangrijk is, maar niet toereikend. Tijdens de Nationale Onderwijstentoonstelling van eind januari opende minister-president Kok het Jaar officieel.

Sindsdien hebben tal van activiteiten plaatsgevonden, soms met behulp van door het Nationaal Comité of de Europese Commissie ter beschikking gestelde middelen, soms volledig op eigen initiatief van organisaties. Een zwaartepunt in de activiteiten lag op en rond de Europese Dag van de Talen. Het Jaar wordt in december afgesloten met een groot talenfestival in Scheveningen. Het Nationaal Comité zal na afloop van het jaar verslag uitbrengen.

Bijlage II

Financieel overzicht 2001

Overzicht Financiële Middelen Internationaliseringsbeleid Onderwijs

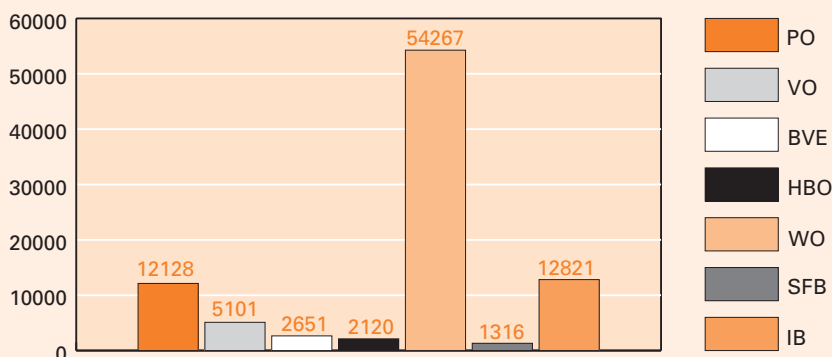
In de begroting van 2002 is voor het eerst een overzicht van de internationale uitgaven op OCenW terrein opgenomen. De onderstaande gegevens zijn gebaseerd op de in deze begroting opgenomen kwantitatieve gegevens.

In het afgelopen jaar 2001 is € 90.302.263 uitgegeven aan internationale activiteiten op onderwijsterrein¹. Dit bedrag betekent een stijging van ruim € 1,3 miljoen ten opzichte van 2000. Hiermee maken de internationale onderwijsuitgaven 41% uit van de totale internationale uitgaven op OCenW-terrein in 2001.

De internationale uitgaven per sector lopen uiteen. In de onderstaande grafiek staat de verdeling per sector in Eurobedragen weergegeven. Binnen de sector WO worden bij verre weg de grootste uitgaven gedaan.

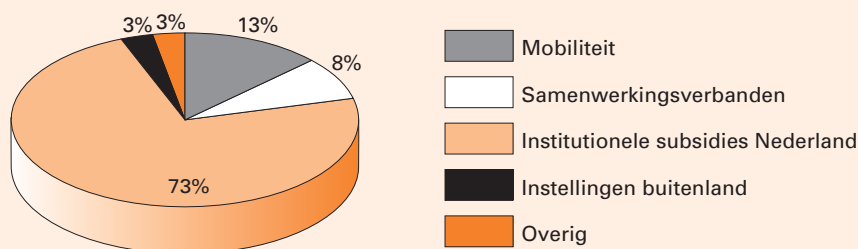
¹ LNV heeft in 2001 € 862.182,- besteed aan additionele financiering voor internationalisering in het groene onderwijs, waarvan € 317.646,- aan participatie in OCenW-programma's zoals flankerend beleid voor de bve, het Delta-programma en steunpunten, BAND en EU-programma's als Leonardo en Socrates. LNV draagt naar rato bij aan deze OCenW-programma's.

Internationale Uitgaven Onderwijs per sector (x € 1.000)

De uitgaven kunnen tevens worden ingedeeld naar instrument: mobiliteit, samenwerkingsverbanden, institutionele subsidies Nederland en institutionele subsidies buitenland. In de onderstaande figuur wordt een procentuele verdeling van de internationale onderwijsuitgaven over de verschillende instrumenten weergegeven. Hieruit wordt duidelijk dat het grootste bedrag binnen de onderwijssectoren wordt doorgesluisd naar Nederlandse instituties die internationaal onderwijs tot uitvoer brengen. Hierbij moet gedacht worden aan met name intermediaire organisaties als het Europees Platform, CINOP en de Nuffic, maar ook de Stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland (SNOB) en de Internationaal Onderwijs(IO)-instellingen. De IO-instellingen binnen de WO-sector nemen het grootste bedrag voor hun rekening te weten € 50.268.411,-. Dit bedrag vormt 55% van de totale internationale onderwijsuitgaven. Deze capaciteitsfinanciering van de IO-instellingen voor het verzorgen van internationaal onderwijs voor ontwikkelingslanden wordt voor een groot gedeelte toegerekend aan het ODA-plafond.

Internationale Uitgaven Onderwijs per Instrument

In de onderstaande tabellen wordt een uitsplitsing gegeven van de internationale uitgaven per onderwijsdirectie binnen het Ministerie OCenW verdeeld over de verschillende instrumenten. De kwantitatieve gegevens zijn afkomstig uit de 'Overzichtsconstructie Internationaal Beleid' opgenomen in de begroting 2002.

Wel moet opgemerkt worden dat, hoewel met het onderstaande overzicht een volledig beeld wordt gegeven van de geormerkte internationale onderwijsuitgaven op de onderwijsbegroting, dit overzicht niet vanzelfsprekend een totaalbeeld biedt van de internationale activiteiten die op het terrein van onderwijs in Nederland plaatsvinden. Zo is de daadwerkelijke omvang van de middelen die worden besteed aan de bevordering van mobiliteit en de ontwikkeling en instandhouding van samenwerkingsverbanden veelal groter dan hieronder is aangegeven. Niet alleen bekostigen onderwijsinstellingen vaak (ten dele) zelf verschillende vormen van internationale samenwerking, maar ook door bijvoorbeeld de Europese Unie worden deze vormen van samenwerking ondersteund.

Onderwijsdirecties OCenW

PO: *Primair Onderwijs*

VO: *Voortgezet Onderwijs*

BVE: *Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie*

HBO: *Hoger Beroepsopleidingen*

WO: *Wetenschappelijk Onderwijs*

SFB: *Studiefinancieringsbeleid*

IB: *Internationaal Beleid*

Mobiliteit

Tabel 1 Meerjarig financieel effect (x € 1.000)

Mobiliteit	2001	2002	2003	2004	2005
PO	45				
VO ²	2.665				
BVE	2.096	2.087	2.087	2.087	2.087
WO	1.370	1.234	917	917	917
SFB	1.316	1.316	1.316	1.316	1.316
IB	3.866	4.909	5.362	5.861	6.224
Totaal	11.358	9.546	9.682	10.181	10.544

² Vanaf 2002 wordt structureel een bedrag van € 5,0 mln overgeboekt van de directie Voortgezet Onderwijs naar de directie Internationaal Beleid in verband met de overdracht van de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor het Europees Platform voor het Nederlandse Onderwijs.

Grootste uitgavenpost per directie 2001 (x € 1.000)

PO/VO: Nationale Programma's Internationalisering	2.665
BVE: Onbegrensd Talent-programma	2.042
WO: Stichting Japan prijswinnaars	917
SFB: Visiebeurzen	1.316
IB: Deltaprogramma	1.724

Samenwerkingsverbanden

Tabel 2 Meerjarig financieel effect (x € 1000)

Samenwerk. verbanden	2001	2002	2003	2004	2005
BVE	116	116	116	116	116
HBO	1.443				
WO	318	91			
IB	4.931	3.552	3.552	3.552	3.458
Totaal	6.808	3.759	3.668	3.668	3.937

Grootste uitgavenpost per directie in 2001 (x € 1.000)

BVE: Duitsland	116
HBO: Indonesië	1.293
WO: Grenslanden	227
IB: Duitsland	1.214

Institutionele subsidies aan Nederlandse instellingen

Tabel 3 Meerjarig financieel effect (x € 1.000)

Inst. sub.	2001	2002	2003	2004	2005
NL					
PO	11.926	11.799	12.407	13.032	13.750
VO	1.029				
BVE	213	227	227	227	227
WO	51.067	50.565	50.730	50.638	50.638
IB	2.834	3.741	3.741	3.741	3.657
Totaal	67.069	66.332	67.105	67.638	68.272

Grootste uitgavenpost per directie in 2001 (x € 1.000)

PO: Stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland	11.195
VO: Europees Platform kerntaken	431
BVE: Leonardo II-programma	213
WO: IO-instellingen	50.266
IB: Nederlandse Taalunie	2.563

Institutionele subsidies aan buitenlandse instellingen

Tabel 4 Meerjarig financieel effect (x € 1.000)

Instelling. buitenland	2001	2002	2003	2004	2005
PO	143				
VO	52	45	45	45	45
BVE	20	20	20	20	20
WO	1.463	1.417	1.378	1.378	1.378
IB	743	833	555	555	555
Totaal	2.421	2.315	1.998	1.998	1.998

Grootste uitgavenpost per directie in 2001 (x € 1.000)

PO:	European Agency for special needs education	66
VO:	IB Geneve	45
BVE:	European Agency	20
WO:	EUI Florence	1.217
IB:	Project OESO	408

Overig

Tabel 5 Budgettaire gevolgen internationaal beleid (x € 1.000)

Overig	2001	2002	2003	2004	2005
PO	14	66	66	66	66
VO	1.355	3			
BVE	206	36	36	36	36
HBO	677				
WO	49	113	38	83	38
IB	447	290	306	306	484
Totaal	4.904	2.547	2.488	2.533	2.666

Grootste uitgavenpost per directie in 2001 (x € 1.000)

PO:	Noorwegen	14
VO:	Europees Platform overig (oa Intern. en Innovaties)	824
BVE:	Multilaterale samenwerking	45
HBO:	Positionering hoger onderwijs	539
WO:	Nuffic infocentrum richtlijnen	38
IB:	Beleidsonderzoek	136

Bijlage III Afkortingenlijst

AOC	Agrarisch opleidingscentrum
BBL	Beroepsbegeleidende leerweg
BISON	Beraad Internationale Samenwerking Onderwijs Nederland
BVE	Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
BZ	(Ministerie voor) Buitenlandse Zaken
BZK	(Ministerie voor) Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties
CENESA	Co-operation in Education between the Netherlands and South Africa
CHEPS	Centre for Higher Education Policy Studies
CINOP	Centrum voor Innovatie van Opleidingen
COLO	Vereniging van landelijke organen beroepsonderwijs
DELTA	Dutch Education: Learning at Top-level Abroad
DIA	Duitsland Instituut Amsterdam
EAG	Education at a Glance
EMINENT	Expertmeeting of International and National Educational Networks
EU	Europese Unie
EUN	Europees schoolnet
(Euro)KIS	Kwaliteitszorg Internationalisering op School
EVC	Eerder Verworven Competenties
EVD	Economische Voorlichtingsdienst
EZ	(Ministerie van) Economische Zaken
FET	Further Education and Training
GATS	General Agreement on Trades and Services
GET	General Education and Training
HAVO	Hoger algemeen vormend onderwijs
HBO	Hoger beroepsonderwijs
HE	Higher Education
HEFC	Higher Education Funding Council
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HO	Hoger onderwijs
HOOP	Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IKU	Internationale Klassenuitwisseling
IND	Immigratie en Naturalisatie Dienst
IO	Internationaal Onderwijs
ISIO	Interdepartementale Stuurgroep Internationaal Onderwijs

KANS	Koninkrijk der Nederlanden: Algemeen programma voor Nauwe Samenwerking tussen scholen
LDC	Expertisecentrum voor loopbaanvraagstukken
LNV	(Ministerie van) Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
MAVO	Middelbaar algemeen vormend onderwijs
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
MKB	Midden- en kleinbedrijf
NARIC	National Academic Recognition Information Centre
NEC	Netherlands Education Centre
NESO	Netherlands Education Support Offices
NMA	Nederlandse Mededingingsautoriteit
NUFFIC	Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs
OCenW	(Ministerie van) Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
ODA	Official Development Assistance
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PLATO	Promotie Lerarenmobiliteit, Arbeidservaring en Training in het Onderwijs
PO	Primair Onderwijs
QAA	Quality Assurance Agency
ROC	Regionaal Opleidingscentrum
SNOB	Stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland
SWOT	Strengths, weaknesses, opportunities and threats
SZW	(Ministerie van) Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TTO	Tweetalig onderwijs
TWV	Tewerkstellingsvergunning
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation
VBTB	Van beleidsbegroting tot beleidsverantwoording
VMBO	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VO	Voortgezet onderwijs
VSNU	Vereniging Samenwerkende Nederlandse Universiteiten
VTO	Versterkt Talenonderwijs
VWO	Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WO	Wetenschappelijk onderwijs
WTO	World Trade Organisation

Missie OCenW

OCenW biedt mensen kansen hun talenten te ontdekken, te ontwikkelen en te gebruiken.

Publicatie van het
Ministerie van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschappen

productie

directie Voorlichting
Leo Wijnhoven

vormgeving

CARTA – grafische ontwerpers bv,
Utrecht

fotografie

Martijn Beekman/HH; Marc de
Haan/HH; Peter Hilz/HH; Arie Kievit/HH;
Leo van der Noort/HH

druk

Speed Print, Zoetermeer

uitgave

december 2001

Prijs € 9,00

Exemplaren van deze publicatie zijn
telefonisch te bestellen bij
Postbus 51-Infolijn, onder vermelding
van het ISB-nummer

Postbus 51-Infolijn
Telefoon (0800) 8051 *gratis*,
elke werkdag van 9.00-21.00 uur
of via internet onder
www.postbus51.nl [kies brochures]
(dit is uitsluitend bedoeld voor
bestellingen)

ISBN 90 5910 047-6

Deze publicatie staat ook op internet
onder: www.minocw.nl/internationaal/

Nederland gaat digitaal.